

Aagaard og dens Ejere

Ved J. C. Jacobsen

Historisk Årbog

1930 - 1931 - 1932

Ved Udarbejdelsen er følgende afbenyttet: Trap: Danmark. Salmonsens Leksikon. Dansk Adels Aarbog 1910, 1913, 1926 o. fl. Bricka: Dansk biografisk Leksikon. Barner og Heise: Fam. Rosenkrantzes Historie I B. og Diplomatorium. Pontoppidan: Danske Atlas, Suhms Samlinger, 13. B. Arild Hvidtfeldts Krønike. A. Thiset: Historisk Tidsskrift (Om Niels Ebbesen). Fabricius: Historisk Tidsskrift, 7. Rk. II B. Magazin til d. d. Adels Historie. A. Thiset: Stamtavler over adelige Slægter, VI B. Danske Magazin, III R. 3. B., 4. H. S. 297 o. fl. Ny Danske Magazin, V B. III R. Broch: Gamle Ejere til Bregentved. la Cour: Danske Gaarde. Frederik d. I danske Registranter. Danmarks Len og Lensmænd i det 16. Aarhundrede. Paludan-Müller: De første Konger af d. oldenb. Slægt. Danmarks og Norges Lensmænd 1596-1660. Privatarkivers Papirer i Rigsarkivet. Chr. IV og hans Mænd paa Bremerholm. Nielsen: Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg. Jyske Tegnelser I S. 67-68. Samlinger til jysk Historie og Topografi 7 R. 2 B. Dahl og Engelstoft: Dansk biografisk Haandleksikon. Fr. Rostgaards Levnet. Kjettrup Kirkebog. Han-Herredernes Tingbøger. Historisk Aarbog for Thy og Vester Han-Herred. Djørup: Thisted Amt. Wulff: Statistisk Bidrag til Vendelbo Stifts Historie i 16. og 17. Aarhundrede.

Historisk Årbog for Thisted amt 1930

VED HOVEDLANDEVEJEN, der fører fra Færgestedet Aggersund ved Limfjorden til Han Herredernes Hovedby Fjerritslev, c. 1 km syd for sidstnævnte, ligger den gamle Herregaard Aagaard, der nu til Dels er udstykket. Gaarden ligger i en aaben Dalsænkning, der mod Vest udmunder det flade Vesterhan Herred, der jævnt skraaner ned mod den udtørrede Bygholms Vejle og Limfjorden, og mod øst omkranses af lave Bakkedrag i Østerhan Herred. Mod Nord hæver Landskabet sig jævnt til en anselig Højde i Hingelbjerg Høje i Kollerup Sogn mod Syd og Sydøst er Stigningen mere brat, og fra St. Jørgensbjergs højeste Parti, Lejrhøje, der ligger et Par Kilometer i sydvestlig Retning, har man en storslaet Udsigt, særlig mod Syd over Limfjorden til Himmerlands stejle Skrænter. Gennem Dalsænkningen tæt forbi Aagaard flyder Mølleaaen, hvis skønne; karakteristiske Skrænter vidner om, at den engang har været et betydeligt Vandløb, der sikkert har afgivet Vand til de nu næsten tilgroede Voldgrave ved Herregaarden. Aagaards Tilblivelse kendes ikke, men det er sandsynligt, at den stammer fra Valdemartiden, da Lensvæsenet blev indført her i Landet, idet nemlig de første Ejere, vi kender fra Historien, og som levede paa Valdemar Atterdags Tid, havde Han Herrederne i Len. Naturligvis kunde de nævnte Herreder tidligere have været forlenet til en fjerntboende adelig Herre, men det har næppe været Tilfældet, da Aagaard, saavidt man kan skønne, fra første færd var Hovedsædet for en af Landets rigeste og mægtigste Adelsslægter, Familien Gyldenstierne. Som et Land kan have sin Sagnhistorie, kan en Gaard ogsaa have sin, og Aagaard har netop en Sagntid, en Periode, der ligger saaledes i det dunkle, at man ikke kan skelne mellem virkeligt og uvirkeligt. Ifølge Historikeren Klevenfeldt og maaske

endnu ældre Forfattere skal Aagaard engang have tilhørt en Erik Langben, der blev begravet i en Høj ved Gaarden. Hans Søn Erik Eriksen gik over til Kristendommen og ligger begravet i Sønderholm Kirke ved St. Restrup. Det er som et Strejflys her kastet ind i Mørket, idet det er en Kendsgerning, at saavel Aagaard som St. Restrup hører til Gyldenstierneslægtens ældste Besiddelser. Som Erik Eriksens Søn nævnes Knud Eriksen til Aagaard og St. Restrup, der igen var Fader til Erik Knudsen, ligeledes til Aagaard og Restrup. Sidstnævnte var gift med Gert Drefild af Engelsteds Datter, og begge skal være begravet i Haraldskjær.

Den nyere Tids største Adelshistoriker Thiset har imidlertid erklæret de tre førstnævnte Ejere for at være opdigtede; den sidste mener han, er optaget efter en gammel Anerække.

Først med Niels Eriksen, der skal være en Søn af Erik Knudsen, begynder den uafbrudte historiske Stamrække. Niels Eriksen nævnes først 1310, og man gætter paa, at det er ham, der nævnte Aarstal omtales i Provst Kristjærns i Hardsyssels Testamente, ”som havende ejt Gods i Norre Bork (Nørre Horns Herred). Man mener, han ligger begravet i Sønderholm Kirke, hvor hans Ligsten med fædrene og mødrene Vaaben forhen saas. Han skal have været gift med Edel

Saltensen. Det maa anses for givet, at Niels Eriksen ejede St. Restrup, hvor han sikkert har boet til sin Død. Om han tidligere har ejt Aagaard, vides ikke, men, som før antydtes, er der noget, der taler for, at Gaarden fra dens første Tilblivelse har været i Gyldenstiernes Eje. Selvfølgelig er det heller ikke udelukket, at Niels Eriksen har faaet Gaarden med sin Hustru Edel Saltensen, om hvem man forøvrigt intet ved.

Niels Eriksen og Edel Saltensen havde 4 Børn, deriblandt Sønnen Erik Nielsen, der 1365 nævnes som Ejer af Aagaard, og han er altsaa den første, om hvem vi med Sikkerhed ved, at han ejede Aagaard. Fra nu af er Gaarden uafbrudt i Gyldenstiernes Eje til 1627. Slægtens Vaaben er meget enkelt: En syvoddet Guldstjerne i Blaat. Hjælmtegnet viser to, stundom jernklædte Arme, der holder et guldrandet, blaat Spejl, besat med 7 Paafer.

Erik Nielsen til Aagaard nævnes første Gang 1328. Dette Aar besigter han sammen med en Broder Jep eller Jakop Nielsen til Eskjær til Vitterlighed et Godsskøde paa Viborg Landsting. (De besegler her med Gyldenstiernes Vaaben). Det er dog først efter Valdemar Atterdags Tronbestigelse 1340, hans Navn kommer stærkt frem i forgrunden. Han forekommer saaledes 1342 i Kong Valdemars Forpligt af 6. Jan. Og 16.-17. Jan. til Vitterlighed sammen med Drost Peder Vendelby, med hvis Datter Cæcilie han var gift; ligeledes nævnes han 1343 som Medforlover for Kong Valdemar ved et af denne udstedt Afstaelsesbrev paa Skaane, Halland og Bleking, og det næste Aar var han ligeledes Medforlover ved Forliget mellem Kongen og Grev Gerts Sønner Henrik og Claus.

Den snilde Kong Valdemar har sikkert set sin Fordel i at knytte den rige og mægtige Adelsmand, der var i nær Familie med flere af Landets mest ansete Slægter, han var saaledes Svoger til de to kendte Herremænd Niels Bugge til Hald og Claus Limbek -, nøje til sig, og maaske har vi her Aarsagen til, at han udnævntes til Marsk og Forlenedes med Han-Herred og Næsboferding. (De 5 Sogne af Han-Herred Vest for Han Vejle). Det er uvist, hvilket Aar han blev Marsk; han benævnes saaledes 1347 ved Arvedelingen efter Svigerfaderen Drost Vendelbo, men antagelig er han blevet udnævnt 1345, hvilket Aar den hidtidige Marsk Erik Nielsen Banner faldt. Man ved heller ikke bestemt, hvilket Aar han fik Afsked, men han beklædte sikkert Stillingen til efter 1353, thi dette Aar skrev han som Vitterlighed ved Forliget mellem Kongen og Greverne Henrik og Claus. Han maa altsaa ikke have deltaget i det Oprør, som den jyske Adel i Forening med de holstenske Grever anstiftede mod Kongen 1350, og som fik sin Afslutning ved Forliget ved Vemminge Aa paa Fyn 1353; men ikke længe efter er han faldet i Unaade, thi 1355 benævnes han som forhenværende Marskalk og Ridder. Vi skal søge at vise Grunden til, at Erik Nielsen kom i Modsætningsforhold til Valdemar Atterdag: Under den uduelige Kong Kristoffer d. Anden saavel som i den kongeløse Periode fra 1332 til 1340 søgte Rigets Stormænd at højne og fæstne deres Magtstilling ved at tilegne sig saa meget Jorde-

gods som muligt og lægge det ind under Hovedgaardene, og de var næppe nøjeregnende i Valget af de Midler, de anvendte. Disse Bestræbelser ophørte selvfølgelig ikke, fordi Landet fik en Konge, men de maatte føre til idelig Strid mellem Kongemagten og Stormændene, da førstnævnte ikke kunde taale, at dens Indtægter stadig formindskedes. Valdemar Atterdag tog mange Tag med Stormændene, og den kloge Konge fik oftest sin Villie; det fik han ogsaa overfor Erik Nielsen til Aagaard, der havde benyttet sin Stilling som Lensmand i Han-Herred til at tilvende sig en Mængde Bøndergods, som han havde lagt ind under Aagaard. Men herom faar vi Fuld Besked i et Thingsvidne af 9. Maj 1355 saalydende: "Hr. Erik Nielsen (Gyldenstierne) fordum Kongens Marsk, skøder med fri Villie og velberaad Hu til Kong Valdemar alt det Gods, som han i den Tid, han havde Han-Herred og Nesbofjerding til Len af Kongen, havde erhvervet af Bønderne enten ved Køb, Skøde, Pant, Mageskifte eller paa anden Maade, og for hvilket han havde betalt fuldt Værdi, og forpligter sig derhos til inden førstkommende St. Hansdag at skøde tilbage til de tidligere Ejere alt det Gods, som han i samme Tidsrum havde erhvervet sammesteds af Bønderne, og for hvilket han ikke havde betalt fuld Værdi, og at tilskøde Kongen Herligheden. Dersom der endelig senere skulde blive rejst Beskyldning mod ham, for ikke at have opfyldt formeldte Forpligtelse, hvad der er utænkeligt ("puod absit"), da vil han ved sin og sine Søstersønners ("nepolis") Ed rense sig for saadan Beskyldning, og iøvrigt erkender han at have modtaget fuld Betaling".

(De to Søstersønner er Ridderne Erik Nielsen Rosenkrantz og Claus Limbek.) Efter at have udstedt dette Forpligtelsesbrev erholdt Erik Nielsen under samme Dato skriftligt Tilsagn af Kong Valdemar om, at "han hermed skulde være fri for Tiltale iøvrigt for disse Len m. v."

Selvfølgelig modtog Erik Nielsen ingen som helst Betaling for det tilbageleverede Gods; det var Kongen, der satte sin Vilje igennem.

Samme Aar tilskødede han Kongen en Gaard i Øster Velling; ogsaa her er der vel Tale om Tvangsafstaaelse.

Erik Nielsen maatte altsaa bøje sig for Kongen; men han bøjede sig kun, fordi det var en Nødvendighed. Vi maa nemlig huske paa, at Valdemar Atterdag paa den Tid var Herre over saavel Nørre Jylland som Øerne, maaske med Undtagelse af Dele af Fyn, hans Magt var altsaa betydelig. Hertil kom, at Claus Limbek var bleven Rigets Marsk, saa det ser ud til, som en Del af Gyldenstierneslægten stod paa Kongemagtens Side. Kongen og Erik Nielsen var forligte, Venner, var de næppe, og det er meget sandsynligt, at den stolte Herremand deltog i den alvorlige Opstand, den jyske og fynske Adel 1357 rejste mod Valdemar, saa meget mere som næsten hele hans mægtige Slægt deltog. - Det var i den Fejde Erik Nielsens Svoger Niels Bugge blev dræbt ved Middelfart. Striden endte med et Forlig i Kalundborg 1360; blandt de, der beseglede Recessen, nævnes Niels Eriksen og hans Svigersøn Bo Eskildsen Falk til Vallø og Gisselfeldt.

Endnu nævnes han 1361 og 1362 som Vitterlighesvidne samt 1365, da han besegler Kongens Forlig med de holstenske Grever. Ved sidstnævnte Lejlighed nævnes han første Gang som Herre til Aagaard. Sidste Gang han nævnes i Historien er 1378.

I "Historisk Tidsskrift" anfører Thiset et Par Aktstykker, der kunde tyde paa, at der har bestaaet et Venskabsforhold mellem Erik Nielsen til Aagaard og den store Nationalhelt Niels Ebbesen til Nørre-Isø, hvorfor de skal medtages her:

"Torkel Hval tager i Febr. 1343 et Tingsvidne paa Hr. Niels Ebbesen (sikkert Helten fra Nørre-Isø) paa Vendsyssel Ting saalydende: "at Therkillus Hwall dersteds for dem havde fremført Thingsvidner, at han havde skjødet sit Gods i "Arnstorp" og "Smithstorp" til en vis Lammün paa "Nicholaus Ebbysen"s Vegne paa det Vilkaar, at "Nicholaus Ebbysen" skulde gjøre og gjengjælde Terkel Hval et fuldt og tilfredsstillende Vederlag efter Voldgift af de to fornævnte Riddere, og skete dette ikke skulde Handelen være uden Gyldighed". De to Riddere, der fremførte Thingsvidnet, var Henrik og Ove Nielsen.

Imidlertid faldt Niels Ebbesen i Efteraaret 1340 (Barfod siger i sin Historie, at Helten faldt 1342, Grunden hertil er maaske

den, at Thingsvidnet kom saa sent som 43), og nu fører altsaa Terkil sin Sag frem og fører sine Vidner.

”Et andet Tingsvidne af samme Ting er udstedt i Jan. 1347 og viser os, at nu er Godsskødet gaaet i Orden, og Niels Ebbesens Forlovere er løst fra deres Hværv. Blandt Niels Ebbesens Forlovere er, foruden hans Broder Esge Ebbesen, Poul Glob samt Erik Nielsen, Rigets Marsk, der er nævnt som en anset Mand, idet han er Stamfader til den mægtige Slægt Gyldenstjerne og besvogret med Slægterne Vendelbo, Lembek og Rosenkrantz, ligesom to af hans Døtre er gift med Medlemmer af Strangeslægten”.

Erik Nielsen var som nævnt besvogret med mægtige Adelslægter; derimod havde han ikke to Døtre, der var gift med Mænd af Strangeslægten; her kan tænkes at foreligge en Forveksling, idet hans Formand i Marskstillingen jo ogsaa hed Erik Nielsen. Erik Nielsen havde kun to Børn, Datteren Cæcilie, der blev gift med Bo Falk til Vallø og Gisselfeld, og Sønnen Niels Eriksen, der arvede Aagaard.

Niels Eriksen nævnes første Gang 1360, da han beseglede Kong Valdemar Atterdags Haandfæstning i Kalundborg. Det var ham sikkert kært at være med til at lægge en Bremse paa den virksomme Konge, og nogle Aar senere fik han yderligere Lejlighed til at vise, at han var en ivrig Modstander af Kongemagten. 1368 brød et farligt Uvejr løs over Kongens Hoved, hvilket den listige Valdemar for en Del kunde takke sig selv for. Hansestæderne sluttede Forbund med Hertug Albrecht af Meklenburg, og hertil sluttede sig en betydelig Del af den danske Adel. Af de jyske Riddere og Væbnere, der sluttede sig til Oprøret, nævnes følgende: Stig Andersen (Hvide), Claus Limbek, der forhen havde været Rigets Marsk, Lyder Limbek, Iver Nielsen Rosenkrantz, Niels Eriksen (Gyldenstjerne), Gotschalk Skarpenborg, Lave Ovesen, Hartvig Pogvich og Niels Glob. Muligvis er her kun Hovedmændene dragne frem, men viser, at Niels Eriksen er nævnt, skønt han dengang endnu ikke var Ejer af Aagaard. Faderen Erik Nielsen var maaske ikke direkte med i Bevægelsen, da han paa dette Tidspunkt maa have været en gammel Mand. Fra Historien ved vi, at Fjender-

ne blev for overmægtige, saa Valdemar maatte forlade Landet og overdrage Regeringen til Drost Henning Podebusch. Det lykkedes den dygtige Drost at splitte Forbundsfællerne. Først sluttedes en Særfred med Hansestæderne, der var de farligste Modstandere, fordi de raadede over store Pengemidler; derefter opløstes Adelens Sammenhold, maaske til Dels som Følge af, at en af dens fornemste Ledere Stig Andersen døde 1369. Kongen vendte tilbage 1372, og nu var der af en god Vilje til de oprørske Undersaatter, af hvilke flere idømtes haarde Straffe. I "Dansk Adels Aarbog" læses følgende: Niels Eriksen "forpligtede sig 1373 overfor Kong Valdemar til at opbygge det Slot og Fæste Agersborg (Øster Han - Herred), som var bleven afbrændt i sidste Oprørs- og Fejdetid. At nævnte Forpligtelse er en Straf for Deltagelse i Oprøret, hersker der næppe Tvivl om.

Da Valdemar Atterdag var død (1375), fik hans yngste Datter Margrethe sin umyndige Søn Oluf valgt til Konge, hvilke af mange blev betragtet som en Forbigaaelse af den ældre Datter Ingeborgs Søn Albrecht d. Yngre af Meklenburg, og der opstod atter Uroligheder, idet en Del Stormænd støttede Albrecht, der mente at have Fordringer paa de nordiske Riger. Det vides ikke, om Niels Eriksen støttede Hertugen, men i saa Fald maa han være faldet til Føje, thi 1387 var han med til at besegle Kong Olufs Haandfæstning. Kort efter maa han være afgaaet ved Døden, thi 1388 "solgte hans Enke Kristine af Aagaard (de Ager) alt sit Gods i Vester Assels til Dueholm Kloster (Morsø S. Herred)."

Niels Eriksen og Kristine de Ager havde otte børn:

1. Knud Nielsen til Restrup (død 1401) var gift med Anne Vendelbo. Han blev Stamfader til Restruplinjen.
2. Cathrine, blev gift med Strange Pedersen. (Hun blev Enke 1406).
3. Bugge Nielsen, der nævnes senest 1446.
4. Henrik Nielsen, der nævnes 1406 og 1409.
5. Peder Nielsen, der arvede Aagaard og blev Stamfader til Aagaardlinjen.
6. En Datter, maaske gift med Elef Elefsen (Bild).

7. Gotskalk Nielsen (død 1406), gift med Susanne, Enke efter Erik Eriksen Banner.
8. Erik Nielsen til Tim, der blev Stamfader til Timlinjen. Han var gift først med N. N. Af Stormvasaslægten, anden Gang med Gørvel Andersdatter Lunge. Erik Nielsen døde ved 1455 i en meget høj Alder. Hans anden Hustru overlevede ham.

Som vi ser af ovenstaaende, deler Gyldenstierneslægten sig her i tre Hovedlinjer, der hver for sig kom til at spille en betydelig Rolle i Historien. Vi skal i det følgende dvæle ved Aagaardlinjen.

Peder Nielsen overtog Aagaard i en meget urolig Tid. Valdemar Atterdag havde ført en forbitret Kamp for at skabe en stærk Kongemagt, hvilket havde kostet ham mangen haard Dyst med Rigets Stormænd. Gyldenstiernerne havde som oftest været at finde blandt Kongens Modstandere, vel særlig af den Grund, at de hørte til en mægtig og anset Slægt, og at der til samme Slægt hørte adskillige meget selvstændige og stærke Personligheder. Dronning Margrete fortsatte i Faderens Fodspor, men udviste større Besindighed, Smidighed og Klogskab; det lykkedes hende saaledes, selv om det kostede Gunst og Gave, at vinde de mægtige Bisper, i hvilke hun fik en særdeles værdifuld Forbundsfølle, og de verdslige Stormænd maatte da ogsaa efterhaanden falde til Føje. Peder Nielsens Fader havde fundet det klogest at bøje sig for Kongemagten, og selv traadte han i Faderens Fodspor, hvorfor han ogsaa ret hurtig kom frem i forreste Række. Første Gang, han nævnes, er 1389, da bekræftede han som Væbner Børglum Klosters Løftbrev om Afholdelse af en Messe for Dronning Margrete; men allerede 1391 nævnes han som Ridder i Anledning af, at han var Medforlover for Otto Strangesens Brev paa Øxendrup Tange Gaard til Hr. Niels Rosenkrantz, og Ridderværdigheden var paa hin Tid langt fra almindelig blandt Stormændene, de fleste maatte nøjes med at være Væbnere. 1395 var han Medlem af Rigsraadet og undertegnede sammen med de øvrige Raadsherrer Forliget paa Lindholm Slot, der førte til, at Margrete fik Herredømmet i Sverrig mod at den fangne Kong Albrecht

løslodes af Fængslet. Ligeledes medbeseglede han 1397 Kalmarunionen, ved hvilken Lejlighed foruden Dronningen Erik af Pommern var til Stede og hylledes som Konge i alle tre nordiske Riger. Endvidere undertegnede han 1398 sammen med de øvrige Rigsraader Forliget og Forbundet mellem Kong Erik og den tyske Hærmester Conrad af Prøjsen og Lifland, der "skulde have samme Rettigheder som Hansestæderne". (Forliget sluttedes i København).

Som Peder Nielsen trofast har staaet ved Dronning Margretes Side under hendes Bestræbelser for at vinde Herredømmet i Norden, ser det ogsaa ud til, at han støttede hende i hendes Kamp for at vinde Sønderjylland; men Forholdene her laa noget vanskelige. For at faa frie Hænder i Unionsspørgsmaalet havde Dronningen 1386 overdraget Jernhenriks Søn, Grev Gerhard af Holsten, Sønderjylland som et arveligt Len, et Skridt, hun sikkert senere beklagede, da det i høj Grad hæmmede hendes Bestræbelser for alligevel at tilegne sig Hertugdømmet. Saa længe Grev Gerhard levede, opnaaede Margrete da ogsaa kun smaa Resultater; men efter Grevens Fald i Ditmarsken 1404 blev Udsigterne lysere for hende; hun optraadte nu som Beskytter for Enkegrevinden og dennes umyndige Sønner, og det lykkedes hende efterhaanden at faa det ene sønderjydske Slot efter det andet i sin Magt. Til Opnaaelsen af sine Hensigter brugte hun flere Forskellige Midler; nødigst brugte hun Magt. Et Eksempel skal anføres for at vise, hvorledes Dronningen kunde bane sig Vej: Biskop Johannes af Slesvig ejede Slottet Swæbstedt, men maatte 1395 afstaa det til Grev Gerhard, der paa det Tidspunkt var Eneherre i Holsten og Sønderjylland; for at faa sin Ejendom tilbage maatte Bispem betale 2000 Gylden. Den høje Prælat frygtede og vel med god Grund, at sligt kunde gentage sig, hvorfor han indlod sig i Underhandlinger med Margrete, der købte eller forpagtede Slottet for et Tidsrum af 6 Aar mod en aarlig Afgift af 300 Mark Sølv. Overenskomsten fandt Sted i Ribe den 31. Juli 1406 ved et Vidne, udstedt af følgende Adelsmænd: Hr. Niels Iversen (Rosenkrantz), Hr. Peder Nielsen (Gyldenstierne) af Aagaard, Hr. Johan Sharpenberg og Hr. Erik Nielsen (Gyldenstierne).

Sidstnævnte var Broder til Peder Nielsen og Ejer af Timgaard. Man mener, at Afstaaelsen af Bispens Slot fandt Sted 1405, Aaret efter Grev Gerhards Død.

I sine første Regeringsaar mødte Dronning Margrete, som antydet, nogen Modstand; men efter Kalmarunionens Stiftelse voksede hendes Magt betydelig, ja mod Slutningen af hendes Regeringstid var hun nærmest egenmægtig. Hun havde ganske vist et Rigsraad ved sin Side, men dets Indflydelse var kun ringe. Det kan ikke undgaa opmærksomheden, at der ved vigtige Regeringshandlingar ofte var meget faa Medunderskrivere; Aarsagen hertil maa vist søges i den Omstændighed, at Dronningen ofte lod vigtige Embedsstillinger staa ubesatte ved Ledigblivelse. Hun vilde paa den Maade styrke Kongemagten. Ligeledes søgte hun af al Magt at erhverve Krongods omkring i Riget for derved at skaffe Kronen større Indtægter. Det var sikkert for at fremme sidstnævnte Bestræbelse, at hun 1396 fik udvirket paa Viborg Landsting, "at det Gods, som ulovligt var kommet fra Kronen siden 1368, da "hendes Fader udfor af Riget", skulde komme under Kronen igen". Og Bestemmelsen fik Følger; en Mængde Jordegods blev inddraget, og Stormændene maatte ofte "gøre gode Miner til slet Spil".

Gyldenstiernerne, der ved Køb og Mageskifte var kommet i Besiddelse af meget Jordegods, fik ogsaa Dronningens Magt at føle:

Peder Nielsen havde 1404 af Hr. Anders Ovesens (Slægten Rosenkrantz) Arvinger købt Torup (nu Frisenvold), men denne Handel maatte gaa tilbage et Par Aar efter, da det viste sig, at Anders Ovesen ikke ejede Torup, men allerede 1375 havde tilskødet den til Kong Valdemar. Nu, 31 Aar efter, maatte Arvingerne tilskøde den til Dronning Margrete som den egentlige Ejer. Peder Nielsen fik dog de 200 Mark som han havde givet for Torup, tilbage. Overdragelsen havde vel fundet Sted ved Aarhus Retterting, da den er dateret: "Aarhuus 1406, Februar 11"; den har følgende Ordlyd: "Hr. Peder Nielsen (Gyldenstjerne) af Aagaard fraskriver sig al Rettighed til Torupgaard (Frisenvold i Ørum Sogn, Galten Herred) c. p. Efter det ham paa denne Jord i 1404 af Svend Udsøn meddelte Skjøde, da

det var blevet ham vitterligt, at Hr. Anders Ovesen, fornævnte Hr. Svend Udsøns Hustrues, Fru Kirstine Anders Datters, Fader tilforn have skødet samme Gaard til Kong Valdemar.”

Samme Aar maatte Peder Nielsen og hans Søsken paa Aalborg Retterting, hvor Kong Erik var til Stede, stadfæste Kronens Ret til Aarup i St. Hans Sogn ved Hjørring med en Mølle, 8 bebyggede Gaarde og 18 øde Gaarde m. m. Stadfæstelsens Ordlyd er saalydende: ”Hr. Peder Nielsen (Gyldenstierne) af Aagaard og hans Broder Erik Nielsen havde ”hørt”, at den Gaard ”Asddorp i Wændesysel” c. p. havde i lang Tid været i Kronens Eje, men da de ogsaa havde ”hørt”, at den fordum skulde have tilhørt deres Forældre, saa at somme sagde ”at de skulde have nogen Ret og andre, at Kronen skulde have Ret til den, saa tilskødede de den 15/5 1406 (L J) Kong Erik og Dronning Margrete enhver dem formentlig tilkommende Ret i Aastrup c. p.”

Lignende Skøder udstedte senere de øvrige af Gyldenstiernerne Slægt, der formentlig havde Arveret.

Dronning Margrete brød sig ubetinget ikke stort om hvad den eller den havde ”hørt”, men hun satte sin Vilje igennem og inddrog Krongodset.

1401 fik Peder Nielsen af Hr. Niels Lykke tilskødet alt dennes Gods i Slet Herred beliggende i Sognene Næsborg, Salling, Løgsted, Vindblæs og Kornum samt tillige Godset i Himmersyssel. I Brøndumgaard fik han ogsaa en Part, der havde tilhørt Jens Lykke, men denne Part afstod han samme Aar til Dronning Margrete, der ønskede at erhverve Gaarden for Kronen. Desuden ejede Herremanden til Aagaard meget Jordegods nordenfjords, saa han maa have været en rig og mægtig Mand i sin Tid. Det maa vel betragtes som en officiel Anerkendelse, at den mangeaarige Rigsraad 1407 blev forlenet med Riberhus. Sidste Gang, han nævnes, er 1409, man mener, han døde det følgende Aar.

Peder Nielsen var gift to Gange. Første Gang med en Datter af Gert Ulfstand og Helle Olufsdatter Bjørn; anden Gang med Anne Jepsdatter Lange. Han efterlod sig fire Sønner og to Døtre, af hvilke de tre ældste skal omtales her.

1. Gert Pedersen, Peder Nielsens ældste Søn, valgte at træde ind i den gejstlige Stand, maaske paavirket hertil af Morbroderen Jakob Gertsen Ulfstand, der var Biskop i Lund. 1412 blev han Kannik i Roskilde og var 1427, da han deltog i Kampen mod Holstenerne, Biskop; som saadan beseglede han Vaabens-tilstanden 1432. Det følgende Aar blev han Biskop i Børglum, men vedblev til sin Død at interessere sig meget for verdslige Ting og optraadte i det hele som verdslig Stormand. Han virkede stærkt for Tiendens Indførelse, hvorfor han var daarligt lidt af Almuen. Biskop Gert Pedersen døde 1452.

2. Anders Pedersen, næstældste Søn af Peder Nielsen rejste til England, hvor han kom i Hertugen af Bedfords Tjeneste og deltog i Hundredaarskrigene i Frankrig. Han blev 1433 naturaliseret af det engelske Parlament og antog Navnet Andrew Ogarde (Aagaard). Samme Aar blev han Befalingsmand paa Fæstningen Vire i Normandiet. 1445 arvede han Gods i Danmark, som han ansøgte den engelske Konge om Lov til at hjemføre. Han døde vist 1455. Efter Familietraditionerne skal den kendte engelske Forfatter Rider Haggard nedstamme fra Odgaarde. Haggard mener selv, at det forholder sig saaledes og aflagde 19. Danmark et Besøg for at se sin Fædrenegaard i Han-Herred.

3. Niels Pedersen (Gyldenstjerne) til Aagaard var næppe myndig, da Faderen ca. 1410 afgik ved Døden. Muligvis har Farbroderen, Erik Nielsen, Lensmand paa Riberhus, været hans Formynder, thi nævnte Lensmand skriver sig 1426 til Aagaard. Noget bestemt herom kan dog ikke siges. I sin Ungdom var han Hofsinde hos Erik af Pommern, og da denne blev afsat, gik han over til Kristoffer af Bayerns Parti. Ved Kroningen i Stockholm 1441 blev han slaet til Ridder.

Sidst i Trediverne (vist 1439) blev han gift med Pernille Mogensdatter Munk, Datter af Rigsraad Mogens Munk til Boller og Kirsten Pedersdatter Thott. Pernille Munk havde tidligere været gift med Lage Jensen Brock til Klausholm (død 1435), med hvem hun havde Sønnen Axel Lagesen Brock. – I Gads "Danske Magazin" læses, at hun havde siddet Enke i 11 Aar, da hun blev gift med Niels Pedersen; det stem-

mer dog ikke med "Dansk Adels Aarbog", der, som nævnt, sætter Lage Brocks Død til 1435, hvorefter hun skulde have været Enke i 3 á 4 Aar.

Foruden Aagaard ejede Niels Pedersen Herregaarden Markie i Skaane, og Aar 1433 købte han Herregaarden Bregentved paa Sjælland af Arvingerne efter Laurits Byrdelsback. Man mener, at han havde flere Aarsager til dette Køb; den vigtigste er maaske den, at han ønskede at have en anselig Gaard paa det smukke Sjælland, hvor Forholdene var nogenlunde rolige, medens Bondeoprør stadig ulmede i det nordlige Jylland; endvidere kunde det til Tider have sine Behageligheder at bo i umiddelbar Nærhed af den opblomstrende Handelsby København, der af Kristoffer af Bayern var gjort til Rigets Hovedstad. Efter sit Giftermaal har Niels Pedersen muligvis taget Ophold paa Aagaard, thi han boede her, da Bondeopstanden et Par Aar efter udbrød. Den store Bondeopstand under Kristoffer af Bayern, der havde sit Udspring i Vendsyssel, skyldtes dels Overgreb fra de højere Stænder og dels Misfornøjelse med Kongen. Af de gejstlige Stormænd var især Biskop Gert af Børglum ilde lidt af Almuen, fordi han, som foran anført, var en ivrig Forkæmper for Indførelse af Bispetiende, en Skat, som de frihedselskende, stoute Vendelboer af al Magt modsatte sig. Blandt Adelen var det særlig Eske Brock, Bøndernes Vrede var vendt imod; han havde nemlig Ord for at være en stor Bondeplager. – Naar Bønderne ikke saa med stor Venlighed paa Kong Kristoffer, var Grunden nærmest den, at de betragtede ham for at være udpræget adelsvenlig og altsaa en Modsætning til Erik af Pommern, der i hele sin Regeringstid søgte at træde i sin store Forgængers Fodspor med at bekæmpe Stormandsstanden og styrke Kongemagten.

Der hersker blandt Historikere nogen Uenighed om, hvorledes Bondeopstanden 1441 har formet sig. Ved at sammenholde forskellige Beretninger, kan man imidlertid komme til følgende Resultat, der har Sandsynlighedens Præg: Fra Vendsyssel trængte Bondehæren frem mod Nørre Sundby anført af Adelsmanden Henrik Tagesen Reventlov til Bjørnholm (nuværende Høgholm). Ved nævnte By, der var Færgested, har der

staaet en Kamp med de adelige Krigere, der maaske har villet forhindre Bønderne i at trænge over Fjorden. Bønderne sejrede, men de har ikke vovet at gaa over Fjorden her, i Stedet rykkede de langs Fjordens nordre Bred ind i Han Herred, hvor de vel har faaet Forstærkning fra den stedlige Befolkning. Blandt de fangne Adelsmænd var Eske Brock, der efter Sagnet blev hugget i 12 Stykker. Det gik i Han Herred, som det var gaaet i Vendsyssel, rygende Herregaardstomter betegnede Bøndernes Vej. - Blandt de ødelagte Herregaarde nævnes Kokkedal, Frejstrupgaard, der ikke siden blev opbygget, og Aggersborg; sidstnævnte var en Kongsgaard, men Bønderne gjorde næppe Forskel paa Kongsgods og Adelsgods. - Fra Aggersborg vendte Bønderne sig mod Aagaard, og der menes, at der har staaet en Kamp mellem disse og Adelsmændenes Hær paa det sydlige Affald af Bakkepartiet St. Jørgenbjerg. (Herfra stammer maaske de mange Skeletfund, der er gjort her, og som har haft til følge, at Egnens Befolkning har udpeget denne Del af Højdedraget som Valpladsen for det egentlige St Jørgensbjergslag mellem Kongen og Bønderne; men denne Antagelse har man Grund til at betvivle, da Bakkepartiet lidt nordligere er langt gunstigere til Forsvar.)

Maaske har Niels Pedersen ment, at Bønderne vilde have tabt, hvilket de ikke gjorde, thi han forblev ganske rolig paa sin Gaard. Det er ogsaa meget sandsynligt, at han aldeles ikke var nogen Bondeplager og derfor har ment, at han intet havde at frygte af de vrede Bønder. Hans Testamente, der senere skal optrykkes, tyder netop paa, at han har været en god og rettænkende Mand. Alligevel maa man undre sig over, at han ikke var mere forberedt paa Angreb; Kendsgerningerne sagde ham sikkert, at Bønderne ikke gjorde megen Forskel paa de adelige Herrer, naar de havde Magten, og desuden maatte han føle sig usikker, naar han erindrede sig, at Eske Brock, den forhadte Bondeplager, var en Broder til hans Hustrus første Mand, og at han selv var en Broder til Børglumbispens Gert Pedersen. Bøndernes Angreb paa Aagaard fandt Sted d. 3. Maj 1441 og kom saa uventet, at Herremanden ikke engang havde faaet sine Adkomstbreve til sine Ejendomme i Sikkerhed. Efter Sag-

net fandt Angrebet Sted fra de højtliggende Lerhøje sydøst for Gaarden. Besætningen har selvfølgelig sat sig til Modværge, men Resultatet af Kampen blev, at Aagaard blev lagt i Aske.

Om Aagaards Brand foreligger et Vidne 17 Aar efter af 3. April 1458 af Han-Herredsting, at det er "vitterligt, at Niels Pedersens Gaard og Gods og alle Breve blev brændt for Rigets Skyld, saa han kom af sin Gaard med "ikke uden en Stav i sin Haand". Ligeledes afbrændtes hans Ejendomme Pisselhøj, Stenstrup og Ravenslykke i Aars Herred. (Se Vidne af Aars Herredsting af 27. Maj 1492.) Efter at have huseret i Egnene Syd for Limfjorden vendte Bondehæren over Aggersund tilbage til Han Herred, hvor de trak Forstærkningen til sig Vest fra, da Kongens Hær nærmede sig. Den 6. Juni 1441 stod det bekendte Slag paa St. Jørgensbjerg og ved Husby Hule mellem Kong Christoffer og Bønderne, og som resulterede i Bøndernes Nederlag. Henrik Tagesen blev fangen og senere henrettet; Bøndernes Sag var tabt. Niels Pedersen deltog ikke i Kampen mod Bønderne; det menes, at han efter Aagaards Brand flyttede til sin umyndige Stifsøn Aksel Lagesen Brock til Clausholm. Man ved ikke, hvornaar Aagaard blev genopbygget, men en Del tyder paa, at den ny Gaard blev lagt mere østlig, saa de nuværende ubetydelige Ruiner er Rester af den første Borg.

Niels Pedersens Fader Peder Nielsen havde haft en Mængde Gods i Han Herred og paa Hannæs i Pant af Hr. Per Basse. (Denne Per Basse boede maaske paa Søndergaard i Øsløs; her nævnes nemlig 1568 Hr. Jesper Nielsen Basse.) Under Dronning Margrete var det vanskeligt for Adelen at erhverve Gods, saa Peder Nielsen har næppe vovet at røre ved Besiddelsesformen af de nævnte Ejendomme. Under Kong Christoffer fik Stormændene anderledes Luft under Vingerne, og en Mængde Bøndergods gled nu ind under Herregaardene. Det lykkedes da ogsaa Niels Pedersen sammen med Broderen Bisp Gert, der var en stor Godssamler, paa egne og Broderen Anders Pedersens Vegne at faa Ejendomsret over Pantegodset; det kostede dem 2000 Mark Lybsk, som de maatte betale til Fru Mette Jensdatter Due, der havde Arveret sammen med dem, idet

hun havde været gift med deres afdøde Broder.

I det hele var Niels Pedersen en stor Godssamler, og der findes en Mængde Vidner angaaende de forskellige Ejendoms-handler, han deltog i. En betydelig Godsforøgelse fik han ved sin Broder Bisp Gerts Død 1452. Herom foreligger følgende: "1454 15/4 i Aalborg forlig mellem Niels Pedersen af Aagaard paa egne og paa sin Broders Anders Pedersens Vegne og Hr. Erik Eriksen af Aunsbjerg paa egne og Broderen Per Eriksens Vegne om Gods og Penge (Arven efter Biskop Gert)."

Anders Pedersen er den i England værende Broder, der vedblev at have Arveret i Danmark. Erik Eriksen til Aunsbjerg var Søn af Erik Jensen (Løvenbalk) til Auensbjerg, der havde været gift med Bisp Gerts Søster Karen. Erik Jensen døde 1453, og Sønnerne Erik og Per er altsaa Medarvinger til Bispens Gods. Samme Aar som Bispens Gods blev delt, erhvervede Niels Pedersen sig al Ret til Aagaard ved et Forlig med de øvrige Arvinger, Anders Pedersen, Oluf Lunge til Odden, Niels Eriksen til Tim, Jes Olufsen til Bustrup og Brødrene Erik og Per Løvenbalk til Auensbjerg.

Et Dokument af 25/4 1452 (dat. Aagaard) skal nævnes her, da det vidner om, at Herremanden til Aagaard var en hjælpssom Mand: "Hr. Niels Pedersen gør vitterligt, at han er gaaet i Borgen for Hr. Anders Nielsen (Banner) til Kokkedal hos hans Søster Fru Ide, Hr. Niels Nielsen (Rosenkrantz's) Efterleverske, for 212 Mark rede Penge, og at han, hvis Pegene ikke bliver betalt inden førstkommende Juul, giver hende Pant i en Gaard i Klitten i Lild Sogn."

Niels Pedersen døde i Begyndelsen af 1456; hans Hustru Pernille var død kort forinden. Hans Testamente er af 13. Jan. 1456 og er underskrevet af ham selv og hans Søstersøn Erik Eriksen Løvenbalk, der sammen med Stifsønnen Aksel Lagesen Brock skulde sørge for dets Udførelse. Det omtaler kun de Gaver, der skulde uddeles efter hans Død; men det er meget betydelige Gaver, der hermed bortskænkes til Slægtninge, Venner, Tjenere, Kirker, Klostre, Skoler o. s. v., og de vidner om, at han, trods de store Tab, han led under Bondeopstanden, dog var en rig Mand ved sin Død. Her skal kun nævnes

de Gaver, der blev uddelt i Han-Herred samt enkelte andre. (Testamentet i sin Helhed findes i "Danske Magazin" III R. B. 4 H. S. 291 o. flg.).

Vi nævner først Gaver til gudelige Formaal:

1. Sortebrødreklosteret i Næstved: Hans Ridehest og Harnisk.
2. Prioren sammesteds: Hans Sølvske.
3. Hver af Præsterne 4 grot og hver Ungbroder 2 grot.
4. Graabrødrene sammesteds: 1 lødig Mark.
5. Desuden forskellige Gaver til Kirkerne i Næstved og andre Steder.
6. Kjettrup Kirke i Han-Herred, som er Sognekirke til Aagaard, skal have en Hest.
7. Præsten Mattis, her: Hans brune lejdenske Kjortel, foret med Ræveskind.
8. Hver Kirke i Han Herred (alle tyve): 1 schill. grot.
9. Ø. Kloster: En lødig Mark.
10. Hver Præst sammesteds: 4 grot.

Af Gaver til Slægtninge skal nævnes følgende:

1. Sønnen Mourits Nielsen: Hans Sølvnabe og en Guldring.
2. Søstersønnen Erik Eriksen Løvenbalk: 60 lybske Gylden.
3. Søstersønnen Peder Eriksen Løvenbalk: Hans "bedste Sølvstob".
4. Stifsønnen Aksel Lagesen Brock: Et Sølvstob og en Guldring.
5. Biskop Oluf Daa af Roskilde: Et Sølvstob.
6. Hans Fætter Niels Eriksen: Et Sølvstob, og dennes Hustru
7. Fru Mette Eriksen Gyldenstierne: En Sølvskaal.
8. Jomfru Ingerd Eriksen Gyldenstierne: En Perlekrans.
9. Hans Fætter Peder Eriksen: En Sølvskaal.
10. Peder Eriksens Hustru Hebele: En Sølvske.
11. Knud Henriksen Gyldenstierne: En Sølvskaal.
12. Forannævntes Hustru Fru Hilleborg: En Guldring.
13. Henrik Knudsens Efterleverske Fru Ane Munck: En Guldring.

14. Henrik Knudsens Datter Fru Sofie Rosenkrantz: En Sølv-ske.

Endvidere nævnes Gaver til trofaste Tjenere:

1. Lasse Foged (Fogden paa Aagaard): Skal have Ellinggaard i Gislum Herred i Himmersyssel, "hvilket han længe havde lovet ham for hans lange, tro Tjeneste; men ville hans Arvinger ikke, skulle de give ham 40 Mark i Stedet."
2. Hans tro Svende Anders Thomsen og Jens Kid fik henholdsvis 1 Hest og en Graaværkskaabe.
3. Troels Lauersøn (Foged paa Bregentved): Hans graa Kaabe, Hætte, Hoser og Trøje.
4. Per Kældersvend, sammesteds (Bregentved): En Vinterling.
5. "Min Svend Blaman 20 mark for 2 Aars Tjeneste."
6. ens Staldsvend i Markie (Skaane): 1 Hest. (Han var Foged.)
7. Tilløff (Foged paa Ingestofte paa Laalland): Et Par Øksne.
8. Hr. Peder i Tærsløf (Sognepræsten): Et Par Hoser.

Kjettrup Kirke blev meget vel betænkt fra Aagaard og blev efterhaanden en rig Landsbykirke. Vi skal her gengive af et Sognevidne af Kjettrup Kirke af 19. April 1467, at "Kragholm med Tilliggende og Gods er givet til vor Frue Alter i Kjettrup Kirke for Messer og Gudstjenester, som holdes derfor." (Vidnet slutter med, at Gaven er skænket af Mourits Nielsens Forældre. Kragholm er en Bondegaard, der ligger i Nærheden af Aagaard.)

Den i Testamentet nævnte tro Svend Anders Thomsen blev straks efter dræbt af Børglumbispen Jep's Svende; Mourits Nielsen og den dræbtes Stedbroder forfulgte imidlertid Sagen og førte den til Ende efter Skik og Brug, saa Bispen maatte erlægge Bøder m. m. Ingestofte paa Laalland var et lille Kronelen, som Niels Pedersen aarlig maatte erlægge 10 1. Korn for. (Note)

Af Niels Pedersens Testamente kan man skønne, at han i sin Levetid maa have staaet i et personligt Forhold til Kirken, thi han kræver ikke Sjælemesser eller lignende som Vederlag for

sine Gaver. Alt tyder paa, at han har været en from og godhjer-
tet Mand. Sortebrødrekløsteret i Viborg blev rigelig betænkt
i Testamentet, her laa nemlig hans Forældre begravede. Selv
vilde han stedes til Hvile i Sortebrødrekløsteret i Næstved, der
da ogsaa fik rige Gaver. Efter Sønnen
Mourits Nielsens Død flyttede dennes Datter Anne Bedstefa-
derens Lig til Ringsted Kirke, da Sortebrødrekløsteret i Næst-
ved blev nedbrudt. Han hviler i Koret Syd for det gamle Alter
under en Sten, paa hvilken hans Billede er udhugget.

Paa Stenen staar med latinske Munkebogstaver:

Her hviler Ridder Niels Pedersen
Af Aagaard i Jylland,
Som var Mauricii Fader
Deres Sjæle hviler i Fred.

Hans Hustru Pernille Mogensdatter ligger vist begravet i Ma-
riager Kloster. Saavel Aagaard som det øvrige Gods gik i Arv
til Niels Pedersens og Pernilles eneste Barn Mourits Nielsen.
Mourits Nielsen Gyldenstjerne (1441-1503/04) er uden Sam-
menligning den rigeste, betydeligste og mest ansete Mand,.
der nogensinde har boet paa Aagaard. Han var ikke alene
en ivrig Godssamler, men han var tillige en særdeles dygtig
Godsadministrator, og hertil kom endvidere, at han viste sig
at være en udmærket brugbar Mand i Rigets Tjeneste. Mourits
Nielsen var ikke myndig, da hans Fader døde, hvorfor Halv-
broderen Aksel Lagesen Brock til Clausholm blev indsat som
hans Værge. Han nævnes første Gang i Historien 1457 i An-
ledning af Drabssagen mod Bisp Jep af Børglum, hvis Svende,
som tidligere nævnt, havde dræbt Anders Thomsen (Svend paa
Aagaard). 1467 blev han myndig og kvitterede d. 5. April s.
Aar Aksel Lagesen for sit Værgemaal. Det følgende Aar blev
han gift med Margrete Turesdatter Bielke, Datter af svensk
Rigsraad Ture Turesen Bielke til Kragerum i Smaaland, der var
Tilhænger af Unionen mellem Danmark og Sverrig.
Foruden de tre store Hovedgaarde Markie, Bregentved og

Aagaard arvede han en Del mindre Hovedgaarde samt en Mængde Bøndergods. Hovedgaardene laa spredt i Vendsyssel, der var rig paa den Slags Ejendomme, Bøndergodset grupperede sig selvsagt omkring de store Hovedgaarde; langt den største Part laa dog i Nordjylland paa begge Sider af Limfjorden med Stamgaarden Aagaard som Midtpunkt. Ved Køb og Mageskifte forøgedes hans private Ejendomme imidlertid Aar for Aar, saa han ved sin Død absolut var en af Rigets største Ejendomsbesiddere. (Det samlede ordtilliggende vil blive udførligt behandlet i Afsnittet om Aagaards Gods).

Foruden de store Privatejendomme sad Mourits Nielsen til forskellige Tider inde med betydelige Forleninger. Fra 1470 til sin Død havde han saaledes Han-Herred i Forlening som Pantelen, muligvis for Summer, hvormed han havde forstrakt Kronen. 1479-81 var han Lensmand paa Aalborghus, 1484-89 havde han Lundenæs som Forlening, og atter fra 1490 til 94 sad han som Lensmand paa Aalborghus. 1498 blev han Lensmand over Horns Herred, der s. Aar ombyttedes med Lysgaard Herred, hvortil et Par Aar senere Nørlyng Herred lagdes.

Med et Lens Overdragelse fulgte det kongelige Følgebrev, der vel omtrent lød ens i alle Tilfælde. Vi skal her i Oversættelse gengive "Kong Christian d. Førstes Følgebrev for Mourits Nielsen til Bønder og menige Almue i Han Herred af 30. Maj 1470": "Vi Christian med Guds Naade Danmarks, Sverigs, Norges, Venders og Goters Konge, Hertug i Slesvig, Greve i Holsten, Stormarn, Oldenburg og Delmenhorst hilser eder os elskelige Bønder og menige Almue, som bygger og bo i Han Herred, kærlig med Gud og vor Naade. Vide kære Venner, at vi nu har tiltroet og befalet og med dette vort aabne Brev tiltro og betale denne (breffuisere) Mouricius Nielsen vor elskelige Mand og Tjener, I være og have paa vore Vegne Han Herred og eder alle, som vort Brev, han af os derpaa haver under vort hængende Segl, ydermere indeholder og udviser. Thi beder vi og byder eder alle, og hver særdeles, at I herefter være ham hørige og lydige og gøre og give ham til Gode rede eders aarlige Skat, Landgilde, Tjeneste, Sagefald og alt andet,

som i os paa Kronens Vegne pligtige er, og ingen anden, saa længe han af os I være have, og aflader det ingenlunde. Forbydes alle vore Fogeder og Embedsmænd og alle andre, hvem de end ere, hannem herudi at hindre, eller lade hindre, møde, Umage i nogen Maade uforrette under vor kongelige Hævn og Vrede. (Herefter følger Kongens Underskrift.)” Mourits Nielsen blev Rigsraad 1477 og beklædte denne vigtige Stilling til sin Død, naar fraregnes et Aarstid ved Aar 1500. De høje Stillingen, han beklædte, havde til Følge, at han førte en omfattende Brevveksling med saavel Christian d. Første som Kong Hans, og de mange velbevarede Dokumenter giver os et saare værdifuldt Indblik i Forholdene her i Landet under de første Oldenborgere. Brevene fra Christian den Første vidner om, at der har bestaaet et venskabeligt, næsten hjerteligt Forhold mellem Kongen og den rige Herremand til Aagaard, hvilket maaske til Dels skyldtes, at denne har bistaaet Monarken i Pengesager. Kongen var som bekendt ofte i Pengetrang, hvad et Brev til Mourits Nielsen, dateret d. 26. September 1478, da ogsaa giver Udtryk for. Lensmanden opfordres heri til ufortøvet at sende Landehjælpen af Han-Herred i rede Penge, da det har været overmaade dyrt at underholde de mange fremmede Gæster i København. Det har sikkert haft sine Vanskeligheder at skaffe mange rede Penge i en Hast; men har det ikke været muligt, har Mourits Nietsen vel selv kunnet gøre Udvej. Som nævnt havde han Han Herred som Pantelen og skulde derfor næppe aflægge Regnskab for Lenets Indtægter; men Ledingspligten maatte ydes af alle Len, enten det saa skulde ydes til Lands eller Vands. Mourits Nielsen stillede sin Leding til Skibs, og hvor stor den kunde være ses af en Befaling af 7. Marts 1487 fra Kong Hans saalydende: ”Kære Mourits, vi har nogle vore og Rigets mærkelige Ærinder, os og Riget magtpaaliggende, berammet et Møde her i København at holde Valborgdag næstkommende, hvilket Ærinde vi eder undervise vil, naar I til os kommer. Thi beder vi eder kærligen, at I for samme Ærindes Skyld vil komme til København til Skibs med 30 af eders Tjenere, vel færdige med Harnisk og Værge, Kost og Spisning indtil St. Mikkelsdag. Og tilsiger alle fribaarne og

frelse Mænd, i de Len, I udi være haver, boendes og fri og frelse kendes, at de ogsaa kommer med deres meste Magt med eder til Skibs, færdig med Harnisk og Værge, og I besørger dem, som vore og Kronens Len ikke har, med Kost og Spisning og Skib, saa at I og de er her paa førstnævnte Dag allersenest, siden at følge os i Rigets Tjeneste, hvor Behov gøres. Og forlader os viselig til, at I tager førnævnte Dag til Vare, som I vil vide vort og Rigets Bedste.” (Herpaa følger Kongens Underskrift.) Maaske kan Ledingspligten synes stor, men man maa erindre, at Mourits Nielsen paa dette Tidspunkt foruden Han Herred sad inde med Aalborghus Len.

Foruden Ledingspligten hørte ogsaa ”det kongelige Gæsteri” med til Lensbyrden. Aar 1493, mens Mourits Nielsen endnu var Lensmand paa Aalborghus, foretog Kong Hans en Rejse gennem Han Herred til Thisted, ved hvilken Lejlighed Lensmanden fik Befaling til ”at holde Kongen med Mjød, Øl og Hestefoder fra 16. Jan., da han ankom til Haverslev Præstegaard i Han Herred, hvor han vilde overnatte paa Rejsen til Aalborg, og til d. 3. Februar, da han rejste fra Aalborg til Rold.” Hvor stort Kongens Følge var paa denne Rejse, ved man intet om, derimod ved man af et Brev til Mourits Nielsens Enke, dateret 1505, hvor stort et Følge man maatte være forberedt paa at modtage. Brevet har omtrent følgende Indhold: ”Den 29. August 1505 skriver Niels Klemmensker¹⁾ til hende (M. N.s Enke), at Kongen har skrevet ham til, at han vil være paa Aagaard den Fredag næst efter 5. Dionysi Dag (10. Oktbr.), og er Hans Naades Begærende, at hun vil laane ham Hus og fly ham Staldrum paa Gaarden og deromkring til 300 Heste. Han Herred og Hannæs skulde holdes ham der til Øl, Mad og Hestefoder - samt lade ”skikke” dem Sengeklæder.” Den 9. Oktober holdt Kong Hans Retterting i Thisted. Næste Dag agtede han sig altsaa til Aagaard.

Man forstaar, at Lensmændene maatte være forberedt paa en forsvarlig Indkvartering, naar Kongen ventedes ”paa Gæsteri”, Forraadskamrene maatte være vel forsynede. At Forraadskammeret paa Aagaard var nogenlunde i Orden fremgaar at en Inventarieliste, som Mourits Nielsen lod affatte den 6. Febr.

1) *Maaske Kongens Sekretær.*

1495. Den 10. Januar havde han nemlig faaet Befaling til med 20 væbnede Svende at følge Kongen til Kalmar, hvor det danske og det svenske Rigsraad skulde mødes. Nøglerne og Fogeddømmet paa Aagaard blev i den Anledning overgivet til Fogden Oluf Skriver, der samtidig modtog ovennævnte Inventarieliste, af hvilken vi skal gengive følgende: 19 Læster Byg og Malt, 3½ Læst Rug, 1 Læst Havre, 1½ Læst Mel, 1350 Sider Flæsk, nyt og gammelt, 80 Nøddekroppe, gammelt og nyt, 630 Faarekroppe, ny og gamle, 300 Gæs, ny og gamle, 7½ Td. Smør, gammelt, som er kommet fra Aalborg (vel Afgift af Lenet der), 22½ Td. Smør af den nye Skyld (vel nærmest af Han Herred Len), 2 Td. Skagfisk, 3 Fjerdinger Helt, 28 Skagfisk (nærmest store Fisk), 8 Td. Sild, 2½ Td. Aal, 3 Td. Honning, 4 Td. Salt, 7 Td. Vildbrad, 1 Td. Ribben (Sider), 1 Td. Kallund (Indmad), 1 Td. saltede Faarerygge, 6½ Td. Humle, 12 Vorde tør Fisk, 2000 Hvidlinger (vel saltede Smaafisk), 3½ Td. tør Sild, 11½ Snese tør Aal, 20 Øksne- og Kohuder, 52 Malkekøer, 4 Kvier med Kalv, 2 Tyre, 60 Nød (Ungkvæg), 3 Nød, som er i Fodring (fedes), 22 plovdrætte Øksne, 8 Øksne i Laden (skal vel fedes), 22 Ungnød, 17 Kalve, 160 Faar og 4 Faar i Laden, 12 Geder, 82 Svin, unge og gamle, 3 Svin paa Stien (vel til Slagting), 26 gamle Gæs, 6 Gæs paa Stien, 33 Øg, unge og gamle, 15 unge Foler med de i dette Aar fødte Føl, 2 Mosføl i Laden, 2 Gulv Rug i Laden og en huw (skal maaske betyde Hæs), 2 Gulv Byg, 1 Gulv Havre; der er noget at tage af, 7 Arbejdsheste o. s. v. Herefter følger en Fortegnelse over Avls- og Brugsgenstande baade ude og inde. Man lægger Mærke til, at der ingen Stridsheste er nævnt i Inventarielisten, Aarsagen maa vel være den, at Herremanden og de væbnede Svende er bortrejste, og selv om Mourits Nielsen skal stille sin Leding til Skibs, vil han jo nok have det saadan, at han med sine Svende til Hest kan vise sig i Kongens Følge.

Den rige Brevveksling mellem Mourits Nielsen og Kongerne handlede for største Delen om Forhold vedrørende Lenene eller om Rejser, Rigsraadet skulde foretage, selv om enkelte Breve havde en mere privat Karakter. Ogsaa med Dronningerne førte den mægtige Herremand Brevveksling.

Vi skal her anføre et Brev fra Dronning Dorothea, dateret den 11. (eller 18.) Juli 1478 angaaende en Hest: "Kære Mourits, Hr. Aksel Lagesen (Mourits Nielsens Halvbroder) skrev os til om en Hest, som I har og os tjene kan (vil sælge), og at I hid til Sjælland vil komme udi eders Ærinde og førnævnte Hest da med eder over Havet vil tage og lade os den da bese. Nu har vi spurgt, at I her i Landet kommet er. Thi beder vi eder kærligen, at I selv vil straks komme hid til os med førnævnte Hest eller sende os den med eders visse Bud, at vi den bese og skodte²) kan. Thi gør I os synderlig til Vilje udi. Kan vi besinde (synes), at han os tjene kan, da vil vi beholde ham og fornøje eder til gode rede, hvad I for ham skal have. Er det og saa, at han os ikke tjene kan (passer), da vil vi straks sende eder ham igen med før nævnte Bud. Her kan I vide, at rette eder efter". - Et Brev fra Kong Hanses Dronning Christine, dateret 17. Marts 1490, handler ligeledes om en Hest, som Mourits Nielsen har lovet Dronningen, og som hun ønsker skal sendes til Nyborg Slot, hvor Smeden Ølrick har Fuldmagt til at modtage den. Dronning Christines fromme Sindelag skinner igennem ved denne Lejlighed, Brevet slutter nemlig saaledes: "Hvis I sendes os Hesten, vil vi gerne fornøje eder, naar Gud vil, vi mødes." En af de betydeligste Begivenheder i Danmark i Mourits Nielsens Levetid var vel Ditmarsktoget 1500. Han var dengang en ældre Mand (henved 60 Aar) og deltog da heller ikke i Toget; men Kongen gav ham Underretning om sine Planer i en Skrivelse af 10. Februar 1500. Brevet begynder med at oplyse om, at Kongen efter Samraad med Dronningen og Rigets Raad agter at bortgive sin Datter til Markgreve Joachim af Brandenburg, samt at Kongens Broder Hertug Frederik skal giftes med Markgrevens Søster. Derefter kommer det mere officielle: ". . . Og agter vi med Guds Hjælp at drage straks i Morgen ind i Ditmarsken, og har Stæderne (Hansstæderne) slaaet Haanden af dem og vil dem ingen Bistand gøre. Naar Gud fører, at vi der i Landet vort Ærinde og Vilje skikken har, eller hvorledes denne ihænde ganger, det vil vi eder i Fremtiden til Kende give. Eller forfarer eller finder vi i disse vore Landsender intet uden Fredelighed, Gud des Lov have! beder vi eder kærligen,

at I udi vor Fraværelse rammer vort og Rigets Bedste.”

Hansestæderne har altsaa lovet at være neutrale. Ikke des mindre taber Kongen og Hertug Frederik det kendte Slag ved Hemmingsted d. 17. Febr. Den 20. s. M. skriver Kongen til Mourits Nielsen, som han har lovet; men han omtaler ikke med et Ord Nederlaget, kun takker han Herremanden for de Svende, denne havde laant ham. Svendene har opført sig som brave og trofaste Mænd. Kongen takker for ”Laanet”. Mourits Nielsen skulde jo stille Leding til Skibs og var altsaa fritaget for at deltage i Ditmarsktoget.

Paa Brevene af 1500 staar ganske vist ”Vor Mand og Raad”, men at Brevenes Indhold fristes man dog til at antage, at Mourits Nielsen ikke var Medlem af Rigsraadet i dette Aar; havde han været det, behøvede Kongen jo ikke at give ham Oplysning om, hvad Raadet havde besluttet.

Den 21. Nov. 1500 stod Markgreve Joachims Bryllup med den danske Prinsesse. Ligesom Mourits Nielsen 1478 var indbudt til Kong Hans's Bryllup, var han nu ogsaa til Stede ved Prinsessens, og han fik endvidere Befaling til at følge hende til Tyskland. I Brevet fra Kongen angaaende dette læses følgende: ”Vel færdig med 8 Heste, god Harnisk og gode bekvemme Personer, saa det hele er standsmæssigt, saa der ingen Skam skal gaa ud over Riget.” Kong Hans vil nok have sin Datter ført ud af Landet i fyrsteligt Optog, og han ved, at den rige Herremand til Aagaard kan møde med en Flok statelige Svende.

Et Dokument i Geheimearkivet omhandler et Forlig mellem Biskop Jep Friis af Børglum og Mourits Nielsen om Jens Kalvs Død. Dokumentet er medtaget, saa en Del af Skriften er ulæselig, ligesom ogsaa to af de fire Segl, hvormed det er forsynet, er gaaet tabt.

Forliget drejer sig om følgende: Nogle af Mourits Nielsens Svende havde dræbt den adelige Lensmand Jens Kalv, der skrev sig til Nystrup, en Sædegaard i Vang Sogn ved Thisted. Jens Kalv nævnes ofte som Vidne og har sikkert hørt til Lavadelen, maaske var han Væbner. Naar der blev taget saa kraftigt fat paa Drabssagen, som der blev, skyldes det vel, at Jens Kalv var Børglumbispens Lensmand. Ved Kongens Mellemkomst

afgjordes Sagen ved en Voldgift af Rigsraad Strange Nielsen til Nørholm, der var Lensmand paa Ørum Slot, og nogle gejstlige, hvoriblandt Priorerne af Vestervig og Ø. Klostre. Den 7. Marts 1471 maatte Mourits Nielsen i Overværelse at Hr. Niels Kaas, Landsdommer i Nørrejylland, Hr. Anders Nielsen af Kokkedal, Ridder, Hr. Jens Brun, Prior i Nykøbing, Martin Krabbe, Provst af Nors, Per Fris, Jes Thomsen, Per Galskyt, Thomas Jensen, Jep Bagge, Magnus Mangsen, Anders Mangsen og Christen Terkelsen, Væbner, gøre Afbigt for Bispem i Thisted Kirke, og de abbad af hans Hu ”den Skade og Vervelter om Jens Kalvs Død” med ”læg, lærd, fattig og rig, som der da til Stede var”. Bispem erklærede, at han tilgav Mourits Nielsen og hans 7 Svende, dog maatte Herremanden love ogsaa at gøre Afbigt for Kongen og takke ham for hans Mellemkomst, samt erlægge en passende Høviskhed (vel en Bøde). Hermed var Herremanden og Bispem forligte. Den 8. Maj 1475 gav Jens Kalvs Søn Henrik Kalv paa Frænders Vegne Adfejdebrev for Drabet saalydende: ”Henrik Kalv, der er af Vaaben³⁾, jeg gør vitterligt og bekender med dette aabne Brev, at jeg med min fri Vilje og med min og min Søskenes, Frænders Raad og Samtykke har gjort og sagt, gør og siger med dette aabne Brev hæderlige og velbyrdige Mand Mourits Nielsen paa Aagaard, Niels Martinsen, Niels Mikkelsen, Hans Fynbo, Oluf Svensker, Mathis Jyde, Oluf Nielsen og Bent Knudsen og alle deres Frænder og Venner, fødte og ufødte, en tro og tryk Aarfejde til evig Tid for min kære Fader Jens Kalvs Død, hans Sjæl Gud har, som Mourits Nielsens Svende før skrevne ihjelslog, og siger jeg paa min og mine Søskenes Vegne ham og dem Venskab og evig Fred, som førskrevet staar, for hans Død og den Sag aldrig op at drage igen eller nogen nogen Skade at gøre eller volde for den Sag i evig Tid at nogen, som os vil eller skal gøre og lade for, fødte eller ufødte. Til Vished og Forvaring hænger jeg mit Segl for dette Brev med flere mine og mine Søskenes Frænder og Venner og andre gode Mænd, som er Hr. Strange Nielsen af Nørholm, Ridder, Hr. Henrik Olufsen, Provst i Mors og Han-Herred, Hr. Gjerløf Mortensen, Prior i Ø, Hr. Jens Povlsen, Sognepræst i Kjettrup, Hr. Terbern Mad-

sen, Sognepræst i Klim, Hr. Laurents Christensen, Kapellan paa Aagaard, Hans Bagge af Vorn, Martin Nielsen af Lingsholm, Jens Thomsen af Egeskov, Anders Blik af Nystrup, Per Munk af Haubro, Elbek af Grurup og Jes Andersen, Foged paa Aalegaard. Givet og skrevet paa Han-Herredsting Aar efter Guds Byrd M. C. D. L. XXV Mandag næst efter St. Johannesdag." Vi vil se, at de nævnte Thingsvidner er Mænd fra saavel Han-Herred som Vendsyssel og Himmerland, altsaa fra Egne, hvor Mourits Nielsen havde Gods.

En anden Drabssag omtales i et Brev fra Kong Hans af 9. Juni 1492. Under et Ophold i København i Vinteren 1492 yppede Mourits Nielsens Svende Klammeri, dræbte to af Kongens Svende samt mishandlede hans Bøssimester, hvorefter de flygtede om Bord paa Skibene; fem af dem var dog taget til Fange. Kongen klager over det skete, og Herremanden maa betale Bøder for sine tøjlesløse Folk.

Kort efter at Mourits Nielsen var bleven myndig, altsaa før han endnu havde overtaget noget Len, maatte han paa Kongens Bud møde ved Hæren for at kæmpe mod Svenskerne. Før sin Afrejse overgav han Fogeddømmet paa Aagaard samt Nøglerne til de Kister, hvor hans Adkomstbreve, Klenodier og Kostbarheder fandtes, til Fogeden Jes Nielsen. Det var en udstrakt Myndighed, der her blev lagt i en Tjeners Haand: Han skulde styre hele Godset, sørge for, at de forskellige Afgifter, Bønderne var pligtige at yde, kom ind, og betale Skatter og andre Udgifter, der skulde ud. Ligeledes skulde han sende Penge og andre Fornødenheder til Herremanden, naar denne krævede det. Var det absolut nødvendigt, maatte han "i gode Mænds Nærværelse" bryde Seglene og udtage Brevene, naar han straks efter Benyttelsen sørgede for, at Forseglingen atter kom i Orden. Det viste sig imidlertid, at Fogeden var en meget svigagtig Mand. Mourits Nielsen sendte Bud efter Penge, og hvad han ellers havde Brug for, men han modtog intet, og da han søgte Oplysninger om Aarsagen hertil, erfarede han, at Fogeden var rejst bort fra Gaarden og havde taget sig en anden Plads, efter at han først havde opbrudt Kister og Gemmer og røvet sin Husbonds Kostbarheder og Klenodier, der skjultes

for senere at kunne føres med, naar der gaves Lejlighed for Fogeden til at slippe ud af Landet. Jes Nielsen slap imidlertid ikke bort; det lykkedes Mourits Nielsens Venner at paagribe ham og holde ham fængslet til Herren selv kom hjem, hvilket skete "Tirsdagen før Jul (20. Dec.)" Umiddelbart efter Helligdagene, d. 5. Jan. 1468, blev nedsat en Borgstueret paa Aagaard, bestaaende at følgende Sandemænd for Han-Herred: Knud Jensen, Aggersborg, Mat. Smed i Jærum, Graves Tygesen i Klim, Per Nielsen i Bejstrup, Jes Pallesen, sammesteds, og Christen Lauersen i Gjottrup samt Martin Mortensen i Aggersborg (sidstnævnte var ikke Sandemand). Desuden var til Stede Hr. Strange Nielsen til Nørholm, hans Slægtning Fru Kirstine Eriksdatter Gyldenstjerne, der var gift med Hr. Anders Nielsen Banner til Kokkedal, samt Væbnerne Erik Andersen, Gunmei Munk, Jes Knomus, Høve Henriksen, Vagn Andersen, Anders Grus, Eske Bonde og Jep Skytte. Fogeden vilde imidlertid intet tilstaa, men søgte at redde sig ved Udflugter. For at trække Tiden ud og for maaske at faa Lejlighed til at undfly, foregav han saaledes, at hans Uskyldighed kunde bevises ved en Gennemgang af Regnskabsbøgerne, der efter hans Sigende var gemt hos Prioren i Ø. Kloster. Man henvendte sig nu til Ø. Kloster; men Prioren var fraværende saa Retten maatte vente med sin Kendelse, til han kom tilbage. Det endte dog med, at Jes Nielsen blev overbevist om Tyveriet og dømt til Døden. Dommen maa være bleven fuldbyrdet kort efter, thi d. 30. Marts s. A. lod Mourits Nielsen læse et Kongebrev ved Fogedens Hjemmeting, Vendelbo-Bygdeting i Hjørring, der gav ham Ret til at tage Erstatning for sit Tab i sammes Gods, "hvor han kunde det finde". Det har maaske været vanskeligt at finde noget Gods, der tilhørte den henrettede Foged. Den 28. Jan. 1493 foreligger et Tingsvidne at Hanherredsting angaaende et andet Tyveri, der har følgende Ordlyd: Alle Mænd, som dette Brev læser, hilser vi Morten Mortensen, Foged paa Hanherredsting, Anders Christensen, Jes Sørensen, Per Steffensen, Jes Poulsen og Jens Speger evindeligt med Vorherre. Gør vitterligt med dette vort aabne Brev, at Aar 1493 efter Chr. Fød., den 28. Jan., Mandagen før Kyndelmisse var

sendt beskeden Mand Christen Brus for os og menige Herredsmænd paa Hanherredsting, som lovligt æskede, buddet, fik og fremlagt et uvitterligt Tingsvidne at 8 lovfaste Danemænd, som var Jens Lauersen, Degn, Kjeld i Holmsø, Per Steffensen, Jes Andersen, Per Villasen, Jes Poulsen, Jens Speger og Per Kjeldsen, hvilke 8 Danemænd endrægtigtede vidne paa deres gode Tro og rette Salighed, at Kjeld Person, som var velbyrdige Mands Tjener og Kjældersvend paa Aagaard, begik et fult Tyveri og Forræderi, hvorfor her til Herredsting for de Koster han stjal og forødte og rømte bort med og med hans Gaardslov og Regnskab, som han havde befalet og overdraget ham i Tro og Love.”

De nævnte Retstrætter giver os et lille Indblik i, hvorledes Forholdene var i hine Tider, og vi ser, at de store ingenlunde kunde tage dem selv til Rette. Sidstnævnte Tingsvidne giver tillige den interessante Oplysning, at Sandemænd ogsaa kunde dømme i Tyverisager, hvilket ikke var almindeligt.

Historisk Årbog for Thisted amt 1931

UNDER BESTRÆBELSERNE For at erhværv Gods paadrog Mourits Nielsen sig en Mængde Ejendomstrætter. En af de ejendommeligste er Striden med Biskop Niels Stygge af Børglum om Lerup eller rettere Lierup Præstegaard. I et Brev til ham skriver Bispen: Som I skriver til os om den Jord hos Lierup, 14 Dage efter St. Mikkelsdag, vil vi være der paa med eder, eller hvem I vil have dertil og der en Ende derpaa." Baade den gejstlige og den verdslige Stormand gør altsaa Fordring paa Ejendommen. Striden begyndte 1461 og strakte sig over 60 Aar, fra hvilket Tidsrum der foreligger flere Retshandlinger, af hvilke de mest interessante er et Sognevidne fra 1495 for at "hvor som haver boet i Lerup Gaard, de have haft den af Præsten i Tranum og Lerup", og et Thingsvidne fra 1519 for, "at Lerup Gaard, sønden for Lerup Kirke, havde været Præstegaard fra Arilds Tid."

Kyndige Folk mener, at der Nord For Lerup Kirke nær ved de storslaaede Dalslugter, der munder ud mod Skagerak, har staaet en Kongsgaard ved Navn Lierupgaard, opkaldt efter Højdedraget, Lien, som den laa paa - til Nathold for Kongerne, naar de ad den gamle Kystvej, der førte nær forbi Lerup Kirke, rejste fra Vendsyssel til Thy. Christian den Tredie foretog en saadan Rejse ved Paasketid 1536. Nær ved Kongsgaarden har den gamle Præstegaard sikkert ligget. Hvornaar Kongsgaarden er gaaet til Grunde, vides ikke, men der gættes paa, at det er sket under "den sorte Død", der rasede i Midten af det 14. Aarhundrede og lagde saa uhyre meget øde. Senere er Præstegaarden flyttet til Dalstrøget Syd for Kirken, og det kongelige Nathold, "Barfredet", er ligeledes flyttet hertil. Naar der ikke har været et Barfred¹⁾, d. e. Fredsværn, knyttet til Præstegaarden her fra første Færd, maa efter Historikeres Me-

1) Trætaarne, der var bygget ved Præstegaardene, hvor Kongerne havde Nathold, naar de var paa Rejse i Riget.

ning Grunden være den, at Præstekaldet har været saa ringe, at man ikke har turdet lægge ekstra Byrder paa det. Thingsvidnerne siger, at Præsterne har boet i Lerupgaard i umindelige Tider, og videre siger de, at Præsteembedet har bortforlenet det store Jordtilliggende; men samtidig drager de rigtignok ogsaa Præsternes Ret til saavel Benyttelse som Bortforlening af Ejendommen i Tvivl. Sagen faldt bort, saavidt vides, uden Domsafsigelse, men Præsterne boede fremdeles i Lerupgaard. Ogsaa med en nærmere boende gejstlig, Sognepræst Terbern Madsen i Klim, havde Herren til Aagaard en Strid om Jord, og det lykkedes ham at faa et Tingsvidne paa Hanherredsting af 1473 for, "at det Gods, som Terbern Madsen, Sognepræst til Klim, haver ladet opdyrke Nord og Vest paa Klim Mark "menige Klim By til Skade og Forfang", det var aldrig opdyrket fra den store Mandedød til Terberns Tid." Man skulde synes, det var et prisværdigt og særdeles samfundsnyttigt foretagende at opdyrke hidtil uopdyrkede og øde Strækninger; men det er muligt, at Præsten har villet berige sig paa Bøndernes Bekostning, hvorfor Herremanden, der dengang var Lensmand i Han Herred, optraadte som Bøndernes Beskytter.

Angaaende en Strid mellem Biskop Jep Fris af Børglum og Mourits Nielsen om St. Jørgens Kapel i Han Herred findes et Brev, udstedt af Bispen og dat. Aalborg den 19. September 1474 saalydende: "Vi Jep, med Guds Naade Biskop i Børglum gør vitterligt for alle med dette vort aabne Brev, at om Valborgs Tid (1. Maj), da var vi til et Møde med Mourits Nielsen, Aagaard, om et Kapel, som op er rejst i Han Herred, med gode Mænds Overværelse, som der tiltraadte vore efter vor naadige Herres Befalelse. Da var vi og Mourits saa forligte, at der skulde sættes en Præstemand dertil, som det Folks Almisse og Gave, dertil givendes vorder, skulde opbære, hvilken Forligelse eller Dagting (Forlig) ej holdt er, som talet var, thi lægge vi dem Dag for, at de, som førnte Gaver eller Almisse opbaaret haver siden den Tid eller tilforn, at de lægge dem ud, og gjøre os der Regnskab for, eller have det i vort Minde, inden 15 Dage efter dette Brev er læst under Band. Hversom det ej gøre, da kundgøre vi dem, nu som da og da som nu i den Hellige

Kirkes Band. Item var og nogen, som der havde imod at sige, at den ikke bør være i Band derfor, de komme til Hjørring paa næst tilkommende Præstemøde, og afvise det, som sig af Rette bør”.

Det i Brevet nævnte St. Jørgens Kapel er muligvis bygget af Mourits Nielsen, der foruden en Skriftefader havde en Sortebroder fra Viborg hos sig. Det er vel for Munken, Kapellet er bygget; her kunde han prædike for Egnens Folk og modtage milde Gaver og Almisser til sit Kloster. - Han gik selvfølgelig ogsaa rundt i Egnen og tiggede som andre Tiggermunke. Da dette kommer til Biskop Jeps Kundskab, bliver den mægtige Prælat vred og forlanger en Præst ansat ved Kapellet, der kan modtage Folks Gaver, at de ikke skal ”vandre til Viborg”. Bispen har ikke noget imod, at Almuen bliver ”flaaet”, men hans egne skal gøre det. Mourits Nielsen har efter Brevet at dømme lovet at ansætte en Præst, men det er ikke blevet til noget, hvorfor Bispen kræver, at Sortebrødrene skal aflevere de indtiggede Gaver. Sagen er saa alvorlig, at der trues med Bandstraalen. Efter Bispens Brev skulde Kapellet have ligget i Kollerup Sogn; men det er næppe rigtigt, det har sikkert ligget i Kjettrup Sogn i Nærheden af Aagaard, hvor der endnu paavises en St. Jørgens Kilde.

I ”Gehejmearkivets topografiske Samlinger, Aagaard” findes en Mandtalsliste over Aagaard fra 1499. Ifølge denne var der 69 Personer paa Gaarden, deraf 50 paa Borggaarden og 19 paa Ladegaarden. Personerne var følgende:

”Mourits Nielsen, Borgherre, Margrete Turesdatter, Borgfrue, Stig Olsen (sikkert deres Dattersøn), Jomfru Mette Burderup, Frebergh, Godske Nielsen, Svend Orning, Mogens Pedersen, Povl Peder Pedersen, Esben Smalsted, Jesper Andersen, Jes Spend, Peder Speger, Peder Ruthenshald, Oluf Skriver, Gregers Madsen, Jens Staldsvend, Mattis Skrædder, Lars Munch, Boo Olsen, Godske Svend, Christen Staldsvend, Søren Nyb, Jep Andersen, Mattis Stalddreng, Hr. Jens (Kapellanen), Broder Arild (Sortebroder), Bartskæren Nis Kock, Christen Pløs, Søren Burderup, Burderups Dreng, Niels Madsen, Holgerd, Fogdens Dreng, Frebergs Dreng, Hans Kjældersvend, Jes

Kjældersvend, Ane "Beyruth", Margrete, lille Ane, lille Lasse, lille Bølii, Bagerkonen, Jes Katt, Bagerkonens Datter, Tømmemanden, Peder "Jeijne". Alle de nævnte boede paa Borggaarden. Paa Ladegaarden boede: Søren Kick, Mælkedejen (Mejersken), Christen Skytte, Anders Tomesen, Povl Palsen, Anders Bagerdreng, Svend Hyrde, Las Jensen, Nis Ubbes, Las Hyrde, Teglkonen, Ingherd, Ane, Valborg, Clemett Allissen, Peder Bang, 3 Almissemænd og Munkens Dreng. Navne som Orning, Smalsted, Spend, Speger o. fl. tyder paa, at der paa Gaarden har været en Del adelige Svende. Af de 69 Personer er kun de 13 Kvinder; men Grunden til, at det mandlige Element er i saa stort Overtal, maa jo være den, at det var nødvendigt at holde en Mængde Borgsvende. Paa Ladegaarden var der 10 Arbejds mænd, gifte og ugifte. En adelig Hovedgaard i Middelalderen udgjorde saaledes et helt lille Folkesamfund for sig med Præst, Læge, Krigere, Haandværkere, Agerbrugere, Hyrder osv. Ja, selv Fattiglemmer savnedes ikke.

Paa sine mange Rejser mellem de udstrakte Godser var Mourits Nielsen ledsaget af sin Skriver, der førte nøjagtigt Regnskab over Rejseudgifterne. Disse Regnskabsbøger giver os et meget værdifuldt Bidrag til Danmarks Kulturhistorie i Slutningen af Middelalderen. Efter hidtil utrykte Kilder skal gives et kort Uddrag af Regnskabsbøgerne fra 1493-94, førte paa Rejse fra Aagaard til Sjælland. Datoerne er udeladte:

"Gav jeg en Bartskær i Aaros (Aarhus) 4 Alb. For han raget²) Mauritz".

"Fik en Munck i Aaros 1 Sk. paa Tavlen" (En Almisse).

"Fik Hans Bagge 3 Sk. som Mauritz lod hente ½ Kande Vin for".

"Færgemanden for at færge Mauritz over til Kallundborg 4 Mark".

"Nis Kock 4 Alb. for ferske Flynder".

"Item 1 Alb., som Mauritz gav en fattig Mand".

"Gav jeg Mauritz 1 Sk. til Messe-Penge i Kallundborg Kirke".

"Gav jeg Mauritz 4 Sk. i sin Pung, da han gik til Klosteret i Kallundborg".

"Gav jeg Hr. Hans 8 Alb., som han skal købe Mauritz et Par 2) *Barberede*.

Sko for", o. s. Fr. . . .

Mourits Nielsen døde ved Nytaarstid 1504 og blev begravet i Sortebrødreklosteret i Viborg, hvortil hans Forældre jo havde skænket betydelige Gaver. Selv skænkede han ikke noget til gudelige Formaal, hvilket ikke var ensbetydende med, at han ikke var en god kristen, men der var jo forhen skænket saa meget fra Aagaard. I "Fru Ellen Gøyes Jordbog" læses følgende: "Mourits Nielsen gav ingen Gaver til Klostre eller Kirker, heller intet til Kjettrup Kirke, der var Sognekirke; men hans Forfædre i Slægten havde givet saa rigeligt for at faa Sjælemesser, at kun faa Sognekirker har faaet saa store Gaver" (Den havde faaet 11 Bøndergaarde). Den rige Herremand mente vel, at han ikke stod i nogen som helst Gæld til Kirken. Margrete Turesdatter overlevede sin Mand i ca. 2½ Aar; hun døde i Sommeren 1507. Deres Datter Anna, der 1490 var bleven gift med Oluf Stigsen Krognos til Bollerup i Skaane, vendte nu hjem til Fædregaarden for at overtage Arven; men hun fandt alt i den største Uorden; ja, det blev endog snart klart for hende, at Fogeden havde begaaet Tyveri og Ran, hvorfor hun krævede en Borgerstueret, der blev nedsat d. 5. Oktober 1507 og forløb saaledes: "Den 5te Oktober 1507 dette Aar gør Niels Stygge Bisp i Børglum, Jens Nielsen Prior i Ø Kloster, med flere vitterligt, at de den Dag var paa Aagaard og saa og hørte, at Fru Anna Mouritsdatter æskede Mads Bygoms Regnskab, hvilket hun tvende Rejser tilforn havde gjort, 14 Dage mellem hver Tid, paa hvad han havde haft i Vare, oppebaaret og udgivet af besynderlig Sølv, Guld; Penninge og andre Slags Varer, hvilke var udtagne af hendes Moders "Foldebor", Skabe og Kister og Skrin, paa samme af hvilke Laasene var frabrudte, og samme var med Nøgler "oplæste", besynderlig med den Nøgle, "som frue Margrethe haffde om hendes halss i hendes dødstymme". Og beviste hun, at hendes Guld, Sølv og Penninge var hemmelig bortførte fra Aagaard til den Gaard, Som Mads Bygom fæstede i Stranden (Gjøjtrup Strand). Mads Bygom bekendte aabenbarlig sin forsømmelse og Skyld og kendtes ved noget Sølv, Penninge og andre Varer, som endnu var fjælede i Taget paa den nævnte Gaard. Og sagde han, at han kunde intet

Regnskab gøre, men bad Fru Anne haardelig for Vorherres Død og Pines Skyld, at hun vilde "benadte hans lifff", og bad han dem alle, at de for Guds Skyld vilde bede for ham og tale hans Bedste til hende, at hun vilde unde ham Livet. Da gjorde Fru Anne det for Guds Skyld og deres Børns Skyld og for en føji Vederkvælgelse. Endog Nævn var tilkrævet at dømme ham, benaade hun ham og gav ham hans Liv".

Anne Mouritsdatter Gyldenstjerne (507-1547) var eneste Barn af Mourits Nielsen og Margrete Turesdatter, efter hvem hun arvede Hovedgaardene Aagaard, Bregentved og Markie med tilliggende Gods. Disse Besiddelser øgedes ved hendes Ægteskaber, først med Rigsraaden Oluf Stigsen Krognos til Bollerup, Krapperup og Karsholm, og siden med Rigsraad Predbjørn Podebusk til Vosborg, Kjørup og Bidstrup.

Oluf Stigsen hørte til den gamle skaanske Adelsslægt Krognos, der i Vaabnet førte en sort Ørneham med udbredte Vinger i Guldfelt og paa Hjælmen bar fem, senere syv, ja til Slut 13 Paafuglejer; Som Slægtens Stamfader nævnes Niels Holgersen, der 1320 var Medunderskriver af Christoffer d. Andens Haandfæstning. Slægtens Stamgaard var Krabberup i det nordvestlige Skaane, hvortil senere føjedes Hovedgaarden Karsholm, der ligeledes laa i det nordlige Skaane. 1401 købte Stig Pedersen Krognos det smukke Bollerup i det sydøstlige Skaane, der blev Slægtens Hovedejendom, og hvortil Ejerne skrev sig.

Oluf Stigsen Krognos var Søn af Stig Olufsen og Barbara Brahe. Hans Farfar Oluf Stigsen Krognos d. Ældre med Tilnavnet d. Rige havde været gift med den svenske Adelsdame Ellen Akselsdatter Thott. Paa Mødrene Side nedstammede han altsaa fra den i Sverigs Historie saa ansete og kendte Adelsslægt Thott. Oluf Stigsen nævnes første Gang 1482, da han var Ridder og gift med Gertrud Hase, Datter af Knud Truelsen Hase, med hvem han havde Datteren Magdalene. 1488 døde Gertrud, og et Par Aar efter indgik han sit andet Ægteskab med Anne Mouritsdatter Gyldenstjerne. Særlig i sin første Hustrus Levetid havde Oluf Stigsen en Del Tingsvidner angaaende Arvespørgsmaal med sin egen Slægt; senere fik han som følge

af Ejendomshandler en Del Bryderier, men intet af alt dette skyldtes et stridbart Sind hos ham, tværtimod, man faar det Indtryk, at han var en brav og rettænkende Mand, der gerne vilde gøre Ret og Skel til alle Sider; kun kom han til at sande det gamle Ord: Ingen har Fred længere, end hans Nabo vil.

Kun en enkelt Gang kan man paavise Oluf Stigsens Tilstedeværelse paa Aagaard, det var Aar 1496. (Han tog aldrig Gaarden i Besiddelse, da han døde et Par Aar før Svigermoderen). Nævnte Aar holdt Mourits Nielsen en Fest, der er betegnet som ”Julelavet paa Aagaard”. Til Stede ved denne Fest var foruden Oluf Stigsen med Frue gamle Aksel Lagesen Brock til Klausholm samt en Mængde nordjydske Adels herrer med Damer. Af gejstlige, der var indbudt, nævnes Biskop Niels Stygge og Han Herreds Præster.

Oluf Stigsen døde 1505, og Enken sad nu tilbage med fire umyndige Børn: Stig, Pernille, Ane og Mourits. Til Moderens Død opholdt hun sig paa Bollerup; derefter tog hun Ophold paa Aagaard, hvorfra hun styrede sine udstrakte Godser med stor Dygtighed, Kraft og Energi og hun viste sig i det hele som en værdig Datter af Mourits Nielsen. Straks efter sin Mands Død tilbagegav hun Kong Hans Laholm Slot, som han jo havde haft i Forlening, uden at kræve de Penge udbetalt, hun havde i det. Arvingerne skulde dog ikke miste deres Ret.

Hun vilde med denne tilsyneladende Gavnildhed søge at vinde Kongens Gunst, da en anden vigtig Sag var i Gære. Hun søgte og erhvervede sig da ogsaa en Rettertingsdom af Kongen for de Fordringer, hun havde i Boet efter Knud Truelsen Hase, hendes Stifdatter Magdalene Krognos' Morfader, idet hun derved haabede at faa skiftet med Tyge Brahe for hans Hustrus Arv, hvilket imidlertid mislykkedes som følge af sidstnævntes Stridbarhed. Fru Anne har selv efterladt os en Beretning om, hvor forgæves det Møde var, som desangaaende blev holdt paa Bollerup den 19. Marts 1507. Tyge Brahe stillede en Række Fordringer til Svigermoderen og erklærede til sidst, at det maatte blive Rigsraadet, der maatte dømme dem imellem, han ”skød sig ind under vor naadige Herre og Hans Naades Raad med denne Fornævnte Vor naadige Herres Dom”. Efter

at flere Møder havde været forgæves, indfandt Fru Anne sig paa Skaanes Landsting den 13. Maj 1507 og opsagde sit Fællesskab med Tyge Brahe, hvorom det hedder i det af Landstinget udstedte Brev Sagen vedrørende: „ . . . og opstod Forannte Fru, og tydelig her i Dag lyste sig og sine Børn ud af Flød og Fællig fra forante Tyge Brahe og hans Hustru Magdalene, som hun sagde sig at have gjort tilforn her i Lund for Vor kæreste naadige Herre og Hans Naades Raad, som da tilstede var”. Det vides ikke bestemt, om Rigsraadet underkendte Rettertingsdommen, eller om omtalte Mødrenearv (Magdalenes) blev delt straks. Vi ved kun, at Fru Magdalenes Fædrenearv henstod uskiftet, til den kom til Deling mellem Arvingerne. Den 3. Dec. 1508 blev Pernille Krognos gift med Anders Bille til Søholm, der allerede et Par Aar før var bleven forlenet af sin tilkommende Svigermoder med Markie i Skaane, ”at han kunde være hende og hendes Børn til mere Nytte, Kærlighed og Bistand”. Anders Bille havde kort før Brylluppet under en Ordstrid dræbt Adelsmanden Niels Hack paa Helsingborg Slot, hvilket fik meget alvorlige Følger, særlig fordi Handlingen var foregaaet paa Kongens Ejendom: Bille maatte staa offentligt Skrifte og erlægge store Bøder, dels til Kongen og dels til den afdødes Slægtninge. Bødens Størrelse var 3500 Mark, desuden skulde udlægges Jordegods til en Indtægt af 3 Læster Korn og gives Høviskhed, der sattes til 100 ungarske Gylden. Man mener, det er den største Bøde, der nogensinde er betalt for Drab i Danmark. Kong Hans gik kun ind paa Forlig, fordi hans Datter Prinsesse Elisabeth, Markgrevinde af Brandenburg, bad for Bille. De nygifte tog Ophold paa Markie. Efter at Tyge Brahe 1513 havde giftet sig igen- Magdalene Krognos døde 1510-, begyndte Forhandlingerne angaaende Arvespørgsmaalet mellem ham og Predbjørn Podebusk, der optraadte paa sin Hustru, Anne Mouritsdatters Vegne, og førte endelig til en Deling af Godset, der fandt Sted paa Bollerup den 19. Mai 1515. Arven drejede sig nu om de tre Hovedgaarde Bollerup, Krapperup og Karsholm, af hvilke Bollerup sattes til 4 Læster Korn, Krapperup til 2 og Karsholm ligeledes til 2 Læster. Der kunde blive Tale om 1 Broderlod og

3 Søsterlodder samt Anne Mouritsdatters, der blev ansat lig en Søsterlod. Den ældste af Oluf Stigsens og Anne Mouritsdatters Børn, Sønnen Stig Olufsen var nemlig i en ung Alder rejst udenlands, og man saa ham aldrig mere. Ved Delingen fik Mourits Olsen som Broderpart Bollerup, Søstrene Pernille (Anders Billes Hustru) og Ane Olufsdatter (ugift) fik Krapperup, og Halvsøsteren Magdalene (Tyge Brahes afdøde Hustru) og Anne Mouritsdatter fik Karsholm. Predbjørn Podebusk købte det følgende Aar Tyge Brahes Part af Karsholm, som han derefter var Eneejer af.

Predbjørn Podebusk til Vosborg var 1513 gift med Anne Mouritsdatter, hvilket kan ses af foranstaaende Arveforhandling, men man ved ikke bestemt, naar Brylluppet fandt Sted. Han havde tidligere været gift med Vibeke Rosenkrantz og havde med hende 5 Børn, 2 Sønner og 3 Døtre. Slægten Podebusk var indvandret fra Rügen i første Halvdel af det 14. Aarhundrede. Dets Vaaben bestod af et tværdelt Skjold; i 1. Felt en sort - undertiden rød Ørn i Guld, 2. Felt var skaktavlet af sort og Guld - undertiden ogsaa af Guld og blaat; paa Hjælmen en opvoksende sort - eller rød Ørn. Predbjørn var Søn af Klaus Podebusk og Jytte Moltke, efter hvem han arvede Vosborg ved Storaasens Munding; ved Køb føjede han senere Hovedgaarden Kjørup paa Fyn samt Hovedgaarden Bidstrup ved Randers til sine Besiddelser. Sidstnævnte Gaard, der ligger i en herlig Egn en halv Mils Vej syd for Lilleaasens Udløb i Gudenaas, byggede han helt om, og her opholdt han sig gerne. Endvidere kan nævnes, at han ejede en Søskendepart i Avnsbjerg. Ved sit Giftermaal med Anne Mouritsdatter forøgedes hans Gods i den Grad, at han blev en af Landets rigeste og mægtigste Mænd. Man ved ikke, hvilket Aar han blev valgt ind i Rigsraadet, men han var Medlem 1502, da Dommen faldt over Povl Laxmand, og han vedblev at være det til sin Død. Hans første større Forlening var Riberhus Len, som han sad inde med fra 1499 til 1536; det var fra Begyndelsen et Afgiftslen med en aarlig Afgift af 100 Gylden, men 1517 gik det over til et Pantelen, idet Kronen havde laant 1000 M. paa det, og Afgiften gik nu ned til 80 Gylden aarlig, og endelig 1520

maatte Kronen atter forhøje Laanet med 1000 Mark. 1523 modtog han Han Herred som Len for sig og sin Hustru paa Livstid. Det var ligeledes fra Begyndelsen et Afgiftslen med en aarlig Afgift paa 100 Gylden, men Fra 1525 blev det et Pantelen for 1500 Gylden, Kongen maatte laane hos den rige Herremand. (1528 faar Sønnerne Klaus og Jørgen Ventebrev, at beholde det uafløst paa Livstid). Han Herreds visse Rente, som Lensmanden kunde opkræve var: 11 Mark, 82 Td. Rug, 154 Td. Byg og 12 Td. Smør. Fra 1529 til 1541 havde Podebusk Lysgaard og Hids Herreder i Pant for 1000 Gylden.

Embedsbrevene ved Overdragelse af Len er i Hovedsagen enslydende. Vi skal her optrykke Kong Frederik d. Førstes Lensbrev til Predbjørn Podebusk af 26. Maj 1523: "Vi Frederik Forlener Hr. Predbjørn Podebusk, Ridder, og hans Husfrue, Frue Anne Mouritsdatter, i begges Livstid med Han Herred i Nørre Jylland med al kgl. Rente og Rettighed, mod at de aarlig gør Regnskab for al vis Rente, halv Sagefald og halv Oldengæld, men nyder alt Gæsteri og holder Bønder og Tjenere ved Lov og Ret; de maa ikke "Forarghe" eller forhugge til Upligt nogen af de tilliggende Skove. Efter deres Død skal Herredet frit falde tilbage til Kronen". (Herefter d. kgl. Underskrift). Den 28. August 1525 udstedte Kongen Pantebrevet saalydende: "Hr. Predbjørn Podebusk fik Pantebrev paa Han Herred for 1500 Mark mod tilbørlig Tjeneste, Regnskab for alt Vrag og en Afgift af 100 Mark". (Pengene betaltes med 380 rinske Gylden til Kongen, hver Gylden regnet for 3 Mark, og 360 Mark til Mester Christiørn Hvid, Kongens Rentemester).

Alle Beretninger gaar ud paa, at Predbjørn Podebusk var en raa, voldsom og egenraadig Person, der satte alle Hensyn til Side for Opnaaelsen af sin Vilje; han gjorde ikke Forskel paa Folk, men var lige saa hensynsløs overfor Slægtninge som overfor Fremmede. Hans stridbare Karakter voldte ham selvfølgelig megen Bryderi, og særlig i sine unge Aar havde han en Mængde Retstrætter. I Tiden fra 1488 til 1496 boede han paa Kjørup, og herfra kender vi en Retstrætte, der vidner om, at han til Tider hverken respekterede Lov eller Ret: Uden videre tilegnede han sig en Vandmølle, Ringe, der tilhørte Bille til

Egede paa Sjælland, ja, han afbrændte den endog og satte en Fæster paa Lodden, altsaa et gement Røveri. Der blev anlagt Sag imod ham; men først efter 7 Aars Forløb, i hvilket Tidsrum han gjorde alt for at trodse, maatte han bøje sig. Ofte blev der klaget over hans voldsomme Optræden over for Bønderne, men han forstod altid at redde sig ud af selv den vanskeligste Situation, saa der blev aldrig fældet nogen ærerørende Dom over ham; hans Haardhed og Egenraadighed var nemlig parret med en vis Klogskab, saa han evnede at bøje af i Tide. Han havde saaledes aldrig begaaet noget Mord; engang stod han ganske vist bag et saadant og maatte betragtes som den skyldige; men da den dræbte var en Fredløs Mand, slap han fuldstændig fri for Bøder og anden Straf.

Vi hørte i det foregaaende, at Predbjørn Podebusk havde en Søsterpart i Avnsbjerg; denne Beiddelse havde han tilegnet sig paa en meget ufin Maade: En af Døtrene efter den forrige Ejer paa nævnte Gaard Erik Løvenbalk havde solgt ham den af Armod, imod at han skulde give hende Føde, Klæder og Underhold paa Livstid. Senere solgte Podebusk Søsterparten; hvorledes det gik med Opfyldelsen af den Forpligtelse, han var indgaaet paa, kendes ikke; men Handelen var aldeles ulovlig, da der slet ikke maatte foretages en saadan Handel, naar den skete som følge af Trang. Ligeledes var han anklaget for Strandrov; de nærmere Enkeltheder herved blev imidlertid aldrig opklaret, da Kong Hans døde midt under Sagen, og Rigsraadet derved fik andre Ting at tænke paa. Selv over for Gejstligheden, der dog havde en betydelig Magt henimod Middelalderens Slutning, optraadte han meget anmassende. To Gange - 1502 og 1536 prøvede han paa at tilvende sig Herregaarden Hald ved Viborg, der jo havde tilhørt hans Oldefader Niels Bugge, men begge Gange mislykkedes Forsøgene, da det kunde godtgøres, at Dronning Margrete i sin Tid havde skænket Gaarden til Viborg Bispestol.

Den 20. Febr. døde Kong Hans i Aalborg. De fire Rigsraader, der var til Stede, Bisp Niels Stygge, Børglum, Bisp Iver Munk, Ribe, Niels Høg til Eskjær og Predbjørn Podebusk viste straks deres uvenlige Sindelag mod Prins Christian, idet de nægte-

de at sværge ham Tro og Tjeneste, da han vilde tage dem i Ed som Lensherre; de begrundede deres Vægning med, at han først kunde kaldes Lensherre, naar det samlede Rigsraad havde valgt ham til Konge; ja, de lod endog det trodsige Udtryk falde, at "de havde gjort Tjeneste nok af deres Len". Denne Optræden fra de fire Rigsraaders Side faar næsten en oprørske Karakter, naar man erindrer, at Prinsen flere Aar tilbage var blevet valgt til Tronfølger. Der blev da ogsaa rejst Tiltale imod dem, og man vil vide, at de allerede paa dette Tidspunkt henvendte sig til Hertug Frederik af Holsten-Gottorp for at overtale ham til at overtage den danske Krone. Hertugen turde imidlertid ikke foretage et saa dristigt Skridt, da der ingen Plan var at gaa efter, og Sagen maatte foreløbig skrinlægges. Det var nærmest af rent personlige Grunde, de fire Stormænd var imod at vælge Christian d. Anden til Konge; de var forbitrede paa Kong Hans, og derfor vilde de ikke have Sønnen. Podebusk kunde saaledes ikke glemme, at Retssagen om Møllen paa Fyn var gaaet ham imod, ligesom han ogsaa var fortørnet over Kongens Stilling i Strandrovsagen.

Predbjørn Podebusk var i hele Christian d. Andens Regeringstid en absolut Modstander af Kongen, men han brugte her sin Klogskab og vovede ikke at træde alt for skarpt op imod den egenraadige Monark. 1523 var han selvfølgelig med til at fordrive Christian og indkalde Hertug Frederik, hvis Mand han var, og af hvem han modtog rige Forleninger. Men Frederik d. Første var kun Konge i 10 Aar, og nu kom Grevefejden, der blev en streng Tid for saavel Podebusk som hans Hustru, der nu begge var gamle Folk, idet den delte Slægten i to Lejre. Skønt god Katolik stod den gamle Lensmand paa Hertug Christians Side, og det samme gjorde Svigersønnen Niels Brock, men 3 Sønner og 2 Svigersønner stod paa Lybekkernes Side. Under Grevefejden kom saa Bonderejsningen under Skipper Clement, og nu indløb den ene Jobspost efter den anden: Den 15. Oktbr. 1534 stod Slaget ved Svenstrup, hvor Niels Brock faldt paa Adelens Side. Den 13. Jan. 1535 stod Slaget ved Helsingborg, hvor Sønnen Jørgen Podebusk blev fangen; han døde kort efter i København. Og endelig blev ef-

ter Krigen Stifsønnen Hr. Anders Bille til Markie landsforvist, fordi han til det sidste havde været Grev Christoffers Tilhænger, og det stod haardt, før han fik Lov at vende tilbage. Endnu flere Dødsfald indtraf i Slægten, da Pesten rasede efter Krigen, og 1541 døde den gamle Rigsraad selv, ca. 81 Aar gammel. Selv om Podebusk vedblev at være Rigsraad til sin Død, og selv om han som følge af sin store Rigdom vedblev at nyde stor Agtelse, maatte han dog føle, at han hørte Fortiden til, og at andre Mænd kom i Forgrunden, saaledes maatte han 1536 afgive sit Len (Riberhus) til Feltherren Johan Rantzau, og de Penge, han havde staaende i Lenet, blev betragtet som "Forbrudte". Han døde paa Bidstrup d. 11. December 1541 og ligger begravet i Koret i Aarhus Domkirke.

Af Predbjørn Podebusks Børn af første Ægteskab blev Sønnen Klaus 1516 gift med sin Stifmoders yngste Datter Ane Krognos, hvorefter de flyttede ind paa Kjørup, Jørgen blev gift med Stifmoderens Datterdatter Ermegaard Bille, Datter af Anders Bille og Pernille Krognos, deres Hjem blev Bidstrup. Den ældste Datter Sofie blev gift med Rigsraad Albert Jepsen Ravensberg til Løvenborg; den næstældste Ingeborg med Rigsraad Tønne Parsberg til Harrested, og den yngste Ane med Holger Ulfstand til Skabersø. I Ægteskabet med Anne Mouritsdatter havde Podebusk kun et Barn, Datteren Jytte, der var gift to Gange, først med Rigsraaden Niels Broch til Estrup og Vemmetofte, og efter dennes Død ved Svenstrup med Knud Gyldenstjerne, der havde været Fyns sidste katolske Biskop.

Efter sin Mands Død forlod Anne Mouritsdatter Bidstrup, hvor hun vist havde boet i mange Aar, og flyttede til Sønnen Mourits Olsen til Skjoldenæsholm, der var gift med Elline Gøye, Datter af Rigshovmesteren Mogens Gøye. Her i dette udmærkede Hjem nød hun en god Pleje i sin Alderdom, og blev sikkert venligere stemt mod Protestantismen, som hun hidtil havde manglet forstaaelse af, men som her paa en forstaaende Maade kom hende i Møde. Lige til sin Død vedblev den gamle kloge Adelsdame at øve stor Indflydelse i sin betydelige Slægts- og Vennekreds og man lyttede gerne til hendes Raad,

da man vidste, de kom fra et ædelt Menneskehjerte. Hun døde ved Pinsetid 1545 i en Alder af ca. 75 Aar og blev begravet i St. Bents Kirke i Ringsted. 1550 døde Mourits Olsen og 1563 Elline Gøye; de blev begge begravede ved Moderens og Svigermoderens Side i Ringsted Kirke, hvor en prægtig Ligsten med deres udhuggede Billeder dækker dem alle tre.

Hvorledes den omfattende Arv efter Anne Mouritsdatter blev delt mellem de mange Arvinger, skal vi ikke komme nærmere ind paa her; - helt uden Stridigheder forløb Delingen ikke -, men skal kun ved at gengive det sidste Skiftebrev vise, hvorledes Hovedejendommen blev delt:

"I Skiftebrev 1550 22/7 mellem Anders Bille til Søholm, Mourits Olsen til Bollerup, Knud Gyldenstjerne til Vosborg paa sin Hustrus Jytte Podebusks Vegne og Anne Olufsdatter til Krapperup efter deres Moder og Husmoder Fru Anne Mouritsdatter over Hovedgaarden Bregentved, Markie, Aagaard og Karsholm: Mourits Olsen fik Bregentved, . . . ½ Aagaard, ½ Aagaards Mølle, ½ Tinglev Mølle og Gaard . . . Anders Bille fik Markie . . . Knud Gyldenstjerne fik ½ Aagaard m. m. Anne Olufsdatter fik Karsholm.

II Skøde fra Mourits Nielsen til Bollerup til Knud Gyldenstjerne til Vosborg paa ½ Aagaard, ½ Aagaards Mølle, ½ Tinglevgaard og Mølle for Gods paa Sjælland og lidt i Skaane".

Naar Anders Bille til Søholm kan optræde som Arving paa egne Vegne skyldes det, at hans Hustru Pernille Krognos var død (1533). Ifølge Skødet er Knud Gyldenstjerne altsaa Ene-ejer af Aagaard fra 1550. Fra 1542 til 1545 havde Mourits Olsen været Lensmand i Han Herred og som Værge for sin Moder styret hendes Fædregods Aagaard med Gods.

Knud Henriksen Gyldenstjerne til Aagaard (1545-1568) var en Søn af Henrik Knudsen til Restrup, Ivernæs, Bygholm og Rugaard m. m. og Karen Bille. Han er født ca. 1490, men vi hører ham ikke omtalt i Historien før 1517. Sidstnævnte Aar døde Henrik Knudsen paa sin Gaard Ivernæs og straks efter holdt Arvingerne Skifte. Henrik Knudsen og Karen Bille havde 22 Børn, af hvilke vi kun kender 10 ved Navn - muligvis er en Del døde som ganske smaa. Det ældste af Børnene, Bent,

faldt i Kampen mod Svenskerne endnu før Faderens Død; det yngste, Frants, tog ikke selv Del i Skiftet, maaske han dengang var mindreaarig, og Søsteren Sofie døde umiddelbart før Faderen, saa der var kun 7 til at dele, nemlig: Knud, Mogens, Jørgen, Otto, Christoffer, Gabriel og Margrete. Restrup og Ivernæs var ikke med i Skiftet, muligvis fordi Moderen endnu var i Live. Karen Bille boede til sin Død 1540 paa Ivernæs, hvorefter Godset gik over til Mogens og Christoffer, der drev det i Fællesskab til 1548, hvorefter sidstnævnte havde det i Eneeje til sin Død 1562. Gabriel nævnes som Ejer af Restrup til sin Død 1555, hvorefter Mogens ejede Godset, til han døde 1569. - Knud Gyldenstjerne helligede sig den gejstlige Stand, tog Magistergraden og blev Sekretær i Christian d. Andens Kancelli. 1520 blev han Forlenet med Ring Kloster, og samme Aar blev han ansat som Provst ved Viborg Domkirke. Efter Christian d. Andens Fordrivelse fra Sverrig, deltog han i Opstanden mod Kongen og var 1523 med til at underskrive Frederik d. Førstes Haandfæstning, hvorefter han fik Sæde i Rigsraadet. Først efter 1525 kaldte han sig Gyldenstjerne. Ved det Tidspunkt udkom nemlig en kongelig Skrivelse, der udtrykte Ønsket om, at de adelige Personer vilde antage Familiernes Slægtsnavne. 1529 overtog han Odense

Bispestol af den gamle, stridige Biskop Jens Andersen Beldenakke, der for Afstaaelsen skulde erholde 1000 Gylden samt en aarlig Sum paa Livstid. Knud Gyldenstjerne blev nu Biskop i den katolske Kirke, men han var næppe nogen udpræget Katolik, hvilket fremgaar deraf, at han lod den lutherske Præst Jørgen Sadolin kalde fra Viborg til Odense, for at den ny Lære kunde blive kendt paa Fyn, og naar det oplyses, at han 1531 blev sat i Spidsen for sit Stifts verdslige Styre, faar man tillige det Indtryk, at han var lige saa meget verdslig som gejstlig Stormand. Den katolske Gejstlighed var da heller ikke tilfreds med ham men betragtede ham som en Skinbiskop.

Aar 1532 indtraf den Begivenhed i Knud Gyldenstjernes Liv, der gjorde, at hans Navn blev indskrevet i Danmarks Historie paa en saadan Maade, at det aldrig vil glemmes: Han blev valgt til Anfører for den Hær og Flaade, der skulde afgaa til Nor-

ge for at bekæmpe den landflygtige Kong Christian, der her med en lille Lejehær var gaaet i Land og truede med at erobre Landets vigtigste Fæstning Akershus. Naar man overdrog dette vigtige og vanskelige Hverv til Fyns Biskop, har Grunden maaske været den, at Broderen Mogens var Befalingsmand paa den truede Fæstning. Hele Styrken, der blev sendt til Norge, bestod af 25 danske og hanseatiske Skibe samt en Landgangshær paa ca. 7000 Mand; disse førtes af Landknægtsanføreren Reinwald von Heiderstorp. Over for saa stor en Styrke trak Christian sig tilbage og indlod sig i Underhandlinger, der endte med, at han den 8. Juli 1532 under frit Lejde gik om Bord paa Gyldenstjernes Flaade for at sejle til København, hvor han da skulde forhandle med Frederik d. Første og det danske Rigsraad. Den 24. Juli ankrede Flaaden op paa Københavns Rhed; men nu viste det sig, at hverken Kongen eller Rigsraad vilde forhandle med den landflygtige Monark; man hævdede bestemt, at Gyldenstjerne havde handlet imod den ham givne Fuldmagt og bebrejdede ham paa det voldsomste, hvad han havde foretaget sig. Hvad Resultatet blev, kender alle: Christian d. Anden blev ført til Sønderborg Slot, hvor han holdtes Fangen i 17 Aar. Det er utænkeligt, at Gyldenstjerne havde i Sinde at bedrage Kong Christian; han handlede absolut i god Tro, men han udviste alt for stor Svaghed og Eftergivenhed over for den danske Regering, og derved kommer en ikke ringe Skyld til at hvile paa ham.

Efter Norgestoget vendte han tilbage til sit Stift, hvor den lutherske Lære nu var stærkt udbredt. Men store Begivenheder forestod. 1533 døde Frederik d. Første, og kort efter udbrød Grevefejden. Lübekkerne oversvømmede snart Fyn, og Knud Gyldenstjerne blev fordreven fra sit Stift. Efter Slaget ved Øksnebjerg d. 11. Juni 1534 vendte han imidlertid tilbage, og faa Dage efter var han med til at hylde Hertug Christian som Konge paa et Møde i Hjallese. Hans venlige Sindelag overfor den ny Konge hjalp ham dog ikke fri for at dele Skæbne med de andre katolske Bisper; han holdtes fængslet saa længe Rigsdagen i København varede, og hans Gods blev konfiskeret paa Vorgaard nær. Efter Reformationens Indførelse blev han

løsladt, men Biskop blev han ikke igen, og han fik aldrig mere Sæde i Rigsraadet.

Ved 1540 blev Knud Gyldenstjerne gift med Jytte Podebusk til Aagaard, og fra nu af gør han sig gældende som verdslig Stormand og Godssamler. Efter sin Svigermoder Anne Mouritsdatters Død 1545 arvede han Halvdelen af Aagaard med tilliggende Gods, og fem Aar senere kom han ved Køb i Besiddelse af den anden Halvdel. Samme Aar, han blev Eneejer af sin Hustrus Fædregaard, overtog han tillige Halvparten af Vosborg; den anden Halvpart tilkom Ane Podebusks Søn med Holger Gregersen Ulfstand, Gregers. Knuds Part blev fra nu af kaldt Nørre-Vosborg. Bygningerne paa Nørre-Vosborg var faa Aar forinden bleven nyopførte af Predbjørn Podebusk, idet det gamle Vosborg blev ødelagt af Stormflod. 1556 købte han Hovedgaarden Irup i Thy, der havde tilhørt Børglum Bispestol, men efter Reformationen var bleven konfiskeret af Staten. Ved sit Giftermaal med Fru Jytte havde Knud Gyldenstjerne desuden faaet Part i Estrup og Vemmetofte Gods, der havde tilhørt hendes første Mand Niels Brock, der jo faldt ved Svenstrup 1534, og dennes Søster Ide, gift med Trud Ulfstand til Torup; men dette Gods maa vel senere være gaaet over til Niels Brocks og Jyttes Børn, Lage, der faldt ved Svarteraa 1565, og Margrethe, der blev, gift med Jørgen Bille. Foruden de store private Besiddelser sad han tillige inde med betydelige Len; fra 1542 til 1559 havde han Ø Kloster i Forlening som et Pantelen. Dette Kloster var som andet gejstligt Gods inddraget under Kronen, og Gyldenstjerne maatte bl.a. love at underholde "de tilbageblevne Jomfruer". Fra 1556 til 1561 havde han Ørum Slot i Thy og fra 1557 til sin Død 1568 det anselige Vestervig Kloster, der siden Reformationen havde været et kgl. Len. Som kongelig Lensmand var han til Stede ved Christian d. Tredies Begravelse 1559 og ved Frederik d. Førstes Tronbestigelse s. Aar; men ellers kom han næppe ret ofte til Hove, da han ikke var Medlem af Rigsraadet. Han hørte jo nu engang den gamle Tid til. Knud Gyldenstjerne døde paa Vestervig d. 8. Decbr. 1568 og blev begravet i Aarhus Domkirke.

Fru Jytte overlevede sin anden Mand i fem Aar og nød til sin

Død stor Anseelse blandt Landets Adel. Sidste Gang, vi hører hende omtale, er ved det storslaaede Daabsgilde paa Skanderborg Slot d. 2. September 1572, da Nørrejyllands Statholder Holger Rosenkrants lod sin Søn af andet Ægteskab Frederik Holgersen døbe. Kong Frederik d. Anden var her til Stede, og desuden var indbudt 66 Herremænd, 38 Fruer, 28 Enkefruer og 7 Jomfruer. Fru Jytte var Faster til Holger Rosenkrants' Hustru Karen Gyldenstjerne, Datter af Knud Gyldenstjernes Broder Christoffer, ligesom hun ogsaa var Faster til hans første Hustru Mette Krognos, Datter af Mourits Olsen Krognos. Jytte Podebusk døde d. 26. Maj 1573 i Randers og blev begravet i Koret i Aarhus Domkirke ved Siden af sin Mand og sin Fader. En prægtig Ligsten dækker dem alle tre, og paa denne er udhugget legemsstore Billeder af Ægteparret samt Gyldenstjernes Vaaben.

Knud Gyldenstjerne og Jytte Podebusk havde 4 Børn: Henrik, der arvede Aagaard, Karen (f. 1542), der blev gift med Aksel Gyldenstjerne til Lyngbygaard, hvem hun vistnok bragte Irup i Medgift, Anna (f. 1544), der blev gift med Rigsraad Corfitz Viffert til Næs (nuværende Lindenborg), og Predbjørn (f. 1548), gift 1. Gang med Berete Rosensparre til Totterupholm og 2. Gang med Mette Hardenberg til Skovsbo; som Arvepart erholdt han Nørre-Vosborg.

Af de nævnte Børn er ingen fødte paa Aagaard; Anna er født paa Mogenstrup, de 3 andre er født paa Gl. Estrup. Det maa da antages, at Knud Gyldenstjerne og Fru Jytte det meste af Tiden mellem 1540 og 1550 har boet paa sidstnævnte Herregaard, og først 1550, da de blev Eneejere af Aagaard, har taget Bolig der. Forøvrigt krævede de store Besiddelser, flere af Datidens Herremænd sad inde med, at Ejerne ofte maatte skifte Opholdssted.

Henrik Knudsen Gyldenstjerne til Aagaard (1568-92) er født 1. Januar 1540 paa Gl. Estrup som ældste Barn af Knud Gyldenstjerne og Jytte Predbjørnsdatter Podebusk. Som ung Menneske gik han i Skole i Viborg, hvorefter han en kort Tid var i Huset hos sin ugifte Slægtning, Rigsraaden Erik Podebusk til Kjørup. - Det var ret almindelig i hine Tider, at unge

adelige var i Huset hos rige, ansete Slægtninge for der at lære "Høviskhed og gode Sæder", at de derfra kunne træde i Kongens Tjeneste som Hofsinde, og den unge Henrik Gyldenstjerne fulgte Datidens Skik: Fra Kjørup rejste han til Hoffet for at blive Kammerdreng hos Christian den Tredie, og her udnævntes han 1558 til Hofjunker. Det følgende Aar døde Kongen paa Koldinghus; han traadte nu i Efterfølgerens Tjeneste, og i Begyndelsen af 1563 forlenede Frederik d. Anden ham med Vitskøl Kloster, hvorefter han giftede sig med Astronomen Tyge Brahes Søster Elisabeth, Datter af Otto Brahe til Knudstrup og Beate Bille; Kongen gjorde deres Bryllup paa Københavns Slot. Ægteskabet blev imidlertid af meget kort Varighed, idet Fru Elisabeth døde inden et Aars forløb i Barselseng.

Samme Aar, Gyldenstjerne blev gift, udbrød den nordiske Syvaarskrig, i hvilken han deltog til Søs under den berømte Søhelt Otto Rud. I Krigens første Tid var han Skibsløjtnant, men blev 1565 Chef paa Skibet "Akhilles", om Bord paa hvilket han blev haardt saaret i den ene Hæl under Kampen ved Femern d. 4. Juni s. Aar. Den 26. Juli næste Aar deltog han som Chef paa Skibet "Krabaten" i Slaget ved Øland og udviste et Par Dage efter under en voldsom Orkan saa stor Konduite, at han reddede sit Skib fra Undergang. Mod Krigens Slutning var han Chef paa Skibet "Jomfruen" og deltog under Rigsadmiralen Peter Munck med Hæder i Træfningen ved Reval. - I det hele opførte han sig saa djærvt under den lange Søkrig, at han 1571 i en Alder af godt 30 Aar udnævntes til Admiral og Chef for en Eskadre paa 8 Skibe, der skulde jage Sørøvere og Fribyttere i Vesterhavet. - Endnu i flere Aar stod han i Rigets Tjeneste som Befalingsmand paa Flaaden; men 1588 maatte han paa Grund af Sygdom trække sig tilbage til et mere roligt Liv og levede nu sine sidste Aar paa Båhus Slot. Der var dog jævnlig Bud efter ham i vigtige Anliggender. 1589 var han saaledes mellem de Adelsmænd, der skulde ledsage den danske Prinsesse Anna, Christian d. Fjerdes Søster, til Skotland, hvor hun skulde giftes med den skotske Kong Jacob d. Sjette. Paa Grund af Uvejr maatte Flaaden, der afrejste med Prinsessen,

imidlertid søge Nødhavn i Norge, hvor Kong Jacob snart efter indfandt sig, og Brylluppet stod saa i Oslo i November s. Aar. Kort efter Brylluppet fik Gyldenstjerne Befaling om at modtage det nygifte Kongepar paa Båhus Slot, hvilket skete under Udfoldelse af stor Pragt. Lensmanden selv dansede Dronningen til, medens Kanonerne dundrede fra Slottets Mure og Volde. I Foraaret 1590 sejlede en dansk Flaade til Skotland med Kong Jacob og Dronning Anna; Gyldenstjerne var ved den Lejlighed med som Underadmiral, og under Indtoget i Edingburg red han foran Dronningens Vogn.

Saa vel under som efter Syvaarskrigen sad Gyldenstjerne inde med forskellige Forleninger. Vi har alt nævnt Vitskøl Kloster, der hørte til det konfiskerede Klosterods. Dette Len havde han til 1573, hvilket Aar Frederik d. Anden mod Overtagelse af Gods paa Øerne afstod det til Bjørn Andersen, der nu kaldte Gaarden Bjørnsholm, et Navn, den har bevaret til Nutiden. Som Erstatning erholdt han Aastrup, som han havde til 1576. Under Krigen modtog han Smaalenene St. Hans Kloster i Viborg og Ulvskov i Kær Herred samt det større Len Han Herred. I sidstnævnte laa jo Fædregaarden Aagaard, som han arvede efter Faderens Død 1568. Af Han Herreds Len maatte han, da han 1567 overtog det, svare en Afgift af 800 Dl. Denne Sum blev 1881 nedsat med 300 Dl.; som Grund herfor anføres, at en Del Gods blev bortmageskiftet. I Lensfortegnelsen staar intet om, hvilket Gods det blev mageskiftet med, men det er muligt, det var med den lille Herregaard Aarupgaard i Kollerup Sogn, der "1570 af Kronen mageskiftedes til Henrik Gyldenstjerne". Lensafgiften blev forøvrigt kort efter nedsat til 350 Dl., og det er ret sandsynligt, at Grunden hertil har været den, at han under Krigen har maattet forstrække Kronen med Penge.

Syvaarskrigen kostede nemlig store Summer, og kunde Kongen ikke selv skaffe disse til Veje, maatte Adelen gøre det; den fik saa Gods i Pant for de udlagte Penge; men ofte var Pantet utilstrækkeligt, da Bønderne i de svære Krigstider blev forarmede, saa de ikke kunde svare Lenenes visse Renter³⁾. Den danske Adel paa Frederik d. Andens Tid ofrede store Sum-

3) Han Herred var 1574 sat til: 19 Rd1., 20 Td. Rug, 313 Td. Byg, 11 Td. Smør, 75 Svin, 65 Faar, 66 Lam, 66 Gæs og 130 Høns.

mer paa Fædrelandets Alter, og den gjorde det uden at knurre højt. Det er Adelsens Blomstringstid; den tænkte ikke alene paa sig selv, men ogsaa paa Fædrelandet. Herluf Trolle skal jo engang have sagt omtrent saaledes: "Hvorfor er vi Adelsmænd, og hvorfor bærer vi gyldne Kæder? Det er for, at vi skal træde hjælpende til, naar Fædrelandet er i Nød". Mange af hans Kaldsfæller havde en lignende Tænkemaade. Navne som Peder Schram, Otto Rud, Daniel Rantzau, Niels Kaas, Peter Okse, Tyge Brahe, Holger Rosenkrantz o. fl. lyser jo med en straalende Glans i Danmarks Historie.

Som Eksempel paa, hvilke Krav der stilledes til Adelen, skal følgende nævnes: "14 Adelsmænd maatte gaa i Borgen for 14,000 Daler til Hans Blome (Vist en af Daniel Rantzaus Underbefalingsmd.). - I vore Penges Værdi ca. 250,000 Kroner. - De 14 Adelsmænd var: Jørgen Rosenkrantz, Anders Kristensen (Sandberg), Albrecht Skeel, Frans Dyre, Erik Lange, Morten Svendsen (Orning), Axel Nielsen (Arnfelt), Gregers Ulfstand Holgersen, Henrik Gyldenstjerne, Peter Gyldenstjerne, Anders Banner, Laurids, Jørgen og Jacob Schram.

Fra 1574 til sin Død 1592 var Gyldenstjerne forlenet med Båhus Len, som dengang hørte under Norge. Vi ser da, at han ved Siden af sine egne Besiddelser sad inde med meget af Kronens Gods; men da Riget lagde stærkt Beslag paa hans Tid og Arbejdskraft, kneb det med at faa tilstrækkelig Tid tilovers til Varetagelse af egne Interesser, saa han havde ofte svært ved at svare Lensafgiften. Ja, 1590 maatte Kronen endog som Følge af de store Udgifter, han havde haft i Anledning af Fyrstebesøget, eftergive ham betydelige Restancer. Ved sin Død stod han da ogsaa i stor Gæld til det offentlige, saa hans Enke Mette Rud maatte gøre Udvej for 10,000 Daler samt overlade Kongen to af sin afdøde Mands Skibe, der var sat til 13,000 Daler. I den første Tid efter Syvaarskrigen har Henrik Gyldenstjerne antagelig boet paa Aagaard, hvad efterfølgende Brev fra Kongen, da ogsaa vidner om: "Frederik etc. Vor Gunst tilforn. Vider at som du lader give tilkjende at nogle af Vore og Kronens Bønder udi Hanherred dennem skal have forbundet tilsammen og ville forringe en Part af den Skyld og aarlig Landgilde

som de pleje og pligtige ere til os og Kronen og udi Jordebøgerne findes at være indskrevet, besønderligen skal der være en ved Navn Mads Bigum, som saadant haver anrettet og sig understander de andre med sig at bevæge til Ulydighed; hvorfor du hannem haver kaldet til Herredsting og Landsting, og der foreskrevet Domme imod hannem ikke alene for den Sag men og for andre Sager, hvor udi han findes skyldig som Dommene derom er udgivet formelder. Og efterdi du beklager at han nu truer og undsiger dig og dine Fogeder og Tjenere med Brand og udi andre Maade: da beder vi dig og ville, at du lader gribe og hægte foreskrevne Mads Bigum, og dersom du ikke kan fange nøjagtig og noksom Borgen for hannem at du da holder hannem fængslingen tilstede, saa længe du hannem videre med Retten lader forfølge og tager endelig Dom for dig hvad hans Straf for saadan Oprør og Ulydighed og andens Forseelse bør at være. Dermed sker vor Vilje og Befaling. Actum Dronningborg d. 30. Aprilus. Anno 1573”.

I nævnte Brev spores svage Dønninger efter de store Bondeopstande i Nordjylland. Bønderne har svært ved at falde til Ro og blive fortrolige med Tingenes Tilstand; i stærke selvstændige Slægter vil Oprørsaanden i lange Tider gøre sig gældende. Slægten Bigum har maaske været en gammel, selvstændig Bondeslægt. Mads Bigum, der nævnes ved Fru Margrete Turesdatter Bjelkes Død, har begaaet Røveri og Tyveri paa Aagaard og skjult Kosterne paa sin Gaard paa Stranden i Gøttrup; han blev greben og dømt fra Livet, men slap fri ved egne og andres Forbønner. Om Bigum har haft nogen Ret paa sin Side, om Herremanden først har røvet fra ham, ties der med. Den her nævnte Mads Bigum er sikkert en Slægtning af førstnævnte; hvorledes det gik ham, kender vi ikke, men det fremgaar af Brevet, at Herremanden ikke føler sig helt tryk, siden han klager til Kongen.

Elleve Aar efter sin første Hustrus Død giftede Henrik Gyldestjerne sig med Mette Rud, Datter af Admiral Otto Rud til Møgelkjær og Pernille Okse; hun bragte ham Hovedgaarden Møgelkjær i Medgift. Samme Aar (1574) overtog han Båhus Len, og fra nu af har han vist boet det meste af Tiden paa

Båhus Slot, hvor han døde d. 2. April 1592. Mette Rud døde d. 2. Maj 1596 og blev bisat i Aarhus Domkirke. I sit første Ægteskab havde Gyldenstjerne Datteren Elisabeth, f. 23. Oktbr. 1563 paa Vitskøl Kloster. Hun blev 1584 gift med Oluf Rosensparre til Skurholt og døde 1638 paa Sandholt; hendes Lig blev bisat i St. Knuds Kirke i Odense. I sit andet Ægteskab havde han fire Børn; Knud, der arvede Aagaard m. m., Pernille, f. d. 13. Dec. 1576 paa Båhus, der 1599 blev gift med Jacob Eriksen Rosenkrantz til Kjærstrup og døde pludselig paa Steensgaard 1622, Otto, der døde som ganske lille 1579, og Jytte, f. 1582 paa Båhus. Jytte blev gift første Gang med Jægermester Christoffer von der Groeben til Vietzeband og Gunderslevholm og anden Gang 1622 med Ejler Urne til Aarsmarke. Hun døde 1642 paa Orebygaard og ligger begravet i Gunderslev Kirke.

Paa Prædikestolen i Kjettrup Kirke er malet Rudernes, Brahernes og Gyldenstjernernes Vaaben samt Navnene Henrik Gyldenstjerne, Elisabeth Brahe og Mette Rud og Aarstallet 1573. Muligvis er Prædikestolen skænket af Herremanden, der et Par Aar før havde overtaget Kjettrup Kirke og dermed ogsaa Kaldsretten til Præsteembedet. I Kollerup Kirke, der ogsaa hørte under Aagaard, findes paa to Stole Navnene Henrik Gyldenstjerne og Mette Rud samt Aarstallet 1590, hvilket kunde tyde paa, at Herren og Fruen til Aagaard har søgt denne Kirke, der jo forøvrigt var Sognekirke til Aarupgaard, Gyldenstjerne havde modtaget som Len af Kronen. Henrik Gyldenstjerne ligger begravet i Kongself Kirke i Norge. En historisk Forfatter vil vide, at hans Lig senere blev flyttet til Kjettrup Kirke, men dette maa bero paa en Misforstaaelse.

Knud Henriksen Gyldenstjerne til Aagaard og Møgelkjær (1592-1627) er født d. 31. Juli 1575 paa Aagaard som ældste Barn af Henrik Gyldenstjerne og Mette Rud. I en Alder af ni Aar begyndte han sin Skolegang i Sorø Skole; her opholdt han sig i seks Aar, hvorefter han fortsatte sine Studier ved Universiteterne i Rostock, Wittenberg og Strassburg. Danmark havde ganske vist faaet sit Universitet 1479, alligevel sendte de adelige i flere Aar efter deres Sønner til fremmede Lande

for at studere, idet den hjemlige Højskole i lang Tid arbejdede under trykkende Kaar. Efter endte Studier foretog han en Rejse til Svejs og England og gik derpaa til Hove som Hofsinde hos Christian d. Fjerde. Fra 1596 til 1598 var han Hofjunker, hvorefter han trak sig tilbage til Privatlivet og overtog Ledelsen af sine Godser. 1608 blev han gift med Sofie Lindenov, Datter af Hans Johansen Lindenov til Fovslet og Margrethe Rosenkrantz.

Forholdet mellem den unge danske Konge og den gamle Kong Karl d. Ellevte af Sverrig havde aldrig været godt. Begge Monarker var stivsindede og man blev snart klar over, at Tvistighederne kun kunde løses med Vaabenmagt. 1609 blev Knud Gyldenstjerne kaldt til Hæren som Fændrik. - Han brød her, uvist af hvilken Grund, med Slægtstraditionen, da hans Forfædre gennem flere Slægtsled havde ydet deres Tjeneste til Søs. Fra 1611 til 1613 rasede Kalmarkrigen; hvor meget Del han tog i denne, kendes ikke, men han har sikkert gjort Tjeneste, thi midt under Krigen modtog han en Forlening.

Af Gyldenstjernes Forleninger skal nævnes følgende: Fra 1612 til 1618 havde han Vestervig Kloster, som han ombyttede med Skivehus; sidstnævnte sad han kun inde med et Aar, hvorefter han ombyttede det med det større norske Len Bergenshus, som han havde til sin Død 1627. Umiddelbart efter Kalmarkrigen blev han sammen med Otto Skeel sendt i et diplomatisk Ærinde til Rusland. Officielt hed det, at de skulde lykønske Zar Michael til hans Tronbestigelse, men at Rejsen ogsaa har haft andet at betyde, er man klar over, naar man erindrer, at Forholdet alt den Gang var spændt mellem Sverrig og Rusland. Knud Henriksen Gyldenstjerne døde paa Bergenshus d. 7. Februar 1727 og blev begravet i Korskirken i Bergen. Han havde ingen Børn sammen med Fru Sofie, og med ham uddøde altsaa Gyldenstjernernes Aagaardslinie, der kan opvise saa mange betydelige Personer indenfor den danske Adel.

Sofie Lindenov til Aagaard (1627-30) er født 1. Marts 1589 paa Hindsgavl som niende og yngste Barn af Hans Lindenov og Margrete Rosenkrantz. 1601 blev hun Kammerjomfru hos

Dronningen, og d. 13. Oktober 1605 blev hun gift med Knud Gyldenstjerne til Aagaard. Efter sin Mands Død 1627 styrede hun i de følgende tre Aar selv sine Godser, skønt det var et meget vanskeligt Tidsrum, da Danmark et Par Aar forinden var bleven inddraget i Trediveaarskrigen. I Krigens første Tid mærkede man intet til Fjendtlighederne, men efter Slaget ved Lutter am Barenberg d. 27. August 1626, som Christian d. Fjerde tabte, trængte de kejserlige Tropper op i den jydsk Halvø; d. 11. Oktober det følgende Aar stod de ved Kolding, og den 24. Oktober gik de over Limfjorden ved Aalborg, hvor de et Par Dage forinden havde tilintetgjort en dansk Styrke under General Nelle. De danske Tropper, der stod i Landsdelene nordenfjords under Kommando af Tronarvingen Prins Christian, maatte fra Torupstrand søge til Norge. Beboerne i Vendsyssel og Thy var selvfølgelig ikke glade for de ubudne Gæster; men de var heller ikke kede af at komme af med de danske Tropper, der havde røvet og plyndret efter Behag, da den uduelige Prins ikke formaaede at holde Mandstugt. Fordelingen af de fremmede Tropper fandt Sted paa følgende Maade: Et Rytterregiment, "de nye Ryttere", hovedsagentlig Franskmænd, under Kommando af Oberstløjtnant Bouensmard besatte Thy med Hovedkvarter paa Ørum, et Fodregiment under Oberstløjtnant Montoya besatte Østvendsyssel med Hovedkvarter paa Sæbygaard, og et Rytterregiment, "de gamle Ryttere", under Oberstløjtnant Melchior v. Hatzfeldt besatte Vestvendsyssel og Hanherreder med Hovedkvarter paa Odden. Hele Styrken kommanderedes af Hertug Franz Albrecht af Sachsen-Lauenburg, der opslog sit Hovedkvarter paa Voergaard. De kejserlige forberedte sig paa et længere Ophold i Landet, hvorfor Indkvarteringen skulde ordnes paa den mest praktiske Maade; Bouensmard og Montoya havde i den Anledning et Møde med Landsdelenes Repræsentanter paa Aagaard, der laa nogenlunde centralt; den endelige Ordning blev dog først fastslaaet i Hjørring, hvor Hertugen vel har været til Stede. Hertug Franz Albrecht tog sig ellers ikke meget af sine Tropper; han var en meget gemytlig men uhyre letsindig Officer, hvis største Lyst bestod i at deltage i Selskaber, hvor

det ikke gik alt for sømmeligt til. Tjenestepigterne overlod han helst til den flittige og punktlige Hatzfeldt, der skildres som en efter sin Tids Forhold meget sympatetisk Mand. Hatzfeldt var en særdeles oplyst og interesseret Mand, der under Krigen førte en omfangsrig Korrespondance, og det er hans udførlige Breve, vi kan takke for, at vi ved saa god Besked om Forholdene nordenfjords under Trediveaarskrigen, som vi gør. For om muligt at faa hollandske Skibe til at strande paa den farlige Jammerbugtskyst (Hollænderne var vore Venner), lod Hertugen Skagens Fyr slukke, og han naaede i ikke ringe Grad sin Hensigt. Selv vilde han inderlig gerne se en Stranding eller være Vidne til "Et Eventyr", og var saa heldig at faa sit Ønske opfyldt.

Den 30. April ankom han til Aagaard, og den følgende Dag blev han Øjenvidne til en Søkamp i Jammerbugten, hvorom han skriver til Hatzfeldt i et Brev, dateret Aagaard d. 1. Maj 1628: "Just som han kom hertil i Gaar, havde han en herlig Spas. Ude paa Havet var 7 Dynkirkere kommen i Kast med Hollænderne og havde allerede frataget dem et Skib og skudt et andet i Sænk. Men saa havde Bladet vendt sig. Hollænderne skød et Dynkirkerskib i Sænk, og et andet maatte, for ikke at blive taget, staa ind mod Kysten og løbe paa Grund et Musketskud fra Strandbredden. Dynkirkeren valgte denne Udvej, da han vidste, at der laa kejserlige Folk i Landet. Det havde været en over al Maade herlig Lyst at se. Alene det strandede Skib havde afgivet over 1000 Skud. Hvor de andre fem Skibe blev af, vidste han ikke, men han frygtede for, at ogsaa de var gaaet tabt, thi Hollænderne havde over 80 Skibe i Søen. Fra det strandede Skib blev 80 Soldater og Matroser, 20 Td. Krudt og 21 Kanoner bragt i Land, hvorefter Hertugen lod Skibet stikke i Brand". Kaptajnen paa Skibet er en Søn af Admiralen i Dynkirken, skriver Franz Albrecht, og i sin næsten barnlige Glæde over dette vidunderlige Eventyr, føjer han til: "Jeg tror, de har været forudbestemte til at komme til mig her i Vendsyssel" (Hertugen var Protestant).

Franz Albrecht var, som sagt, i Aagaard d. 30. April; den 1. Maj rejste han til Thisted, vendte atter tilbage til Aagaard d.

2. og red derfra til N. Sundby d. 3. Der foreligger dog intet om, at der blev plyndret eller foretaget noget som helst Røveri hos Fru Sofie. Hertugen, der var en meget kvindekær Herre, har maaske ogsaa taget særligt Hensyn til den adelige Enke paa Gaarden, thi intet tyder paa, at Ejerinden har gjort noget Forsøg paa at forlade sit Gods i de farlige Tider, hvilket vel ogsaa var en Umulighed, da hele Halvøen var besat af Fjender. Skønt Plyndring var strengt forbudt, da man ønskede at bevare Ro blandt Befolkningen, huserede Franskmændene dog fælt i Thy, hvor en Mængde Ejendomme blev lagt øde. I den Anledning skrev den gamle Christen Høg til Todbøl et Klageskrift til den øverstkommanderende i Jylland General Conti i Haderslev dat. Viborg d. 1. Jan. 1629, hvoraf man ser, at Høg havde søgt til Aagaard for at klage sin Nød for Frantz Albrecht, men var bleven forhindret i at faa Foretræde af Hatzfeldts Fætter, Ritmester Mettecoven. Høg var bleven meget ilde behandlet og havde maattet forlade sin Gaard, og Ritmesteren, der var en slet Karl, var ikke uden Skyld.

For at skaffe Ro og standse og kvæle alle Oprørstendenser blev det bestemt af General Vallenstein, at alle Mandspersoner i Jylland over 16 Aar skulde aflægge Ed til den tyske Kejser. Hyldingseden fandt Sted d. 16. Februar i Hjørring, d. 27. i Hammelmose, d. 1. Marts paa Aagaard og d. 3. og 5. Marts i Thisted. Kort efter indtraadte imidlertid Freden, og Rømnin-gen af Landet tog sin Begyndelse.

Sofie Lindenov var muligvis bleven træt af at styre sine Godser; thi 1630 solgte hun Aagaard til sin Moder Fru Margrete Rosenkrantz, der sad Enke efter Hans Lindenov. Det er dog tænkeligt, at hun fremdeles, om ikke just til Stadighed, er bleven boende hos Moderen. Kort efter ægtede hun Henrik Rantzau til Schönweide, Møgelkjær m. m., og denne købte 1635 Aagaard tilbage af Svigermoderen.

Margrete Ottosdatter Rosenkrantz til Aagaard (1630-35), f. 13. Jan. 1552, var Datter af Otto Rosenkrantz til Hindsgavl og Ida Gøye. Hendes Moder døde, da hun var 11 Aar gammel, og hun kom derfor i Huset hos sin Moster, den kendte Birgitte Gøye, hvor hun nød en fortrinlig Opdragelse. 1571 blev

hun gift med Hans Johansen Lindenov til Fovslet, f. 1542; deres Bryllup stod paa Silkeborg Slot, som Lindenov tre Aar forinden havde modtaget i Forlening. 1573 blev han Lensmand paa Hindsgavl, og da han foruden sine Forleninger sad inde med store private Besiddelser, - han var nemlig en ivrig Godssamler og en dygtig Administrator, - opnaaede han at blive en meget rig Mand. - Hans Godser ansloges til ca. 8000 Td. Hartkorn. - Kongen søgte da ogsaa ofte Laan hos den rige Herremand. 1577 og 78 maatte han saaledes laane Kronen 1000 Dl. (i vore Penge 15-20,000 Kroner). 1579 maatte han ud med 500 Dl. o. s. fr. Til Gengæld blev der naturligvis taget meget Hensyn til ham: Han var til Stede ved Prinsesse Annas Daab i Skanderborg Slotskirke, og 1577 stod han Fadder til Christian d. Fjerde o. s. v. Hans Lindenov døde 1596 og blev bisat i Hundslund Kirke (Dronninglund), som Hans Lindenov havde købt 1581. Fru Margrete levede i mange Aar i Hundslund og nød - maaske som Følge af sin Mands Rigdom - stor Anseelse.

Naar hun i sin høje Alderdom købte Aagaard, var det maaske af Hensyn til Datteren. Kort efter at have afstaaet sidstnævnte Gods til Henrik Rantzau døde hun 83 Aar gl. Hun blev bisat i Budolfi Kirke i Aalborg, men Liget blev senere flyttet til Hundslund, hvor hun hviler i Koret ved siden af sin Mand. En Ligsten med Portrætfigurer dækker deres Grav.

Henrik Rantzau til Aagaard (1635-74) er født d. 26. Jan. 1599 som yngste Søn af Frands Rantzau, der faldt i Træfningen paa Skillinge Hede 1612. Slægten, der er meget gammel, er indvandret fra Holsten, hvor dens Stamgods Schveinweide laa; dens Vaaben var et tvedelt Skjold i Sølv og rødt, paa Hjelmen et Sølv og rødt Vesselhorn. Mange betydelige Mænd er udgaaet fra denne Slægt; de mest kendte er vel nok Feltherrerne Johan og Daniel Rantzau, hvis Navne lyser med Helteglans i Danmarks Historie. Ovennævnte Frands R. var Stamfader til den danske Linje; han var Søn af den lærde Henrik Rantzau og Sønnesøn af Feltherren Johan Rantzau. Slægten var meget velstaaende, og Henrik Rantzau kunde derfor efter endt Studium paa lærde Skoler uddanne sig yderligere ved en længere Uden-

landsrejse, der gik over Sydeuropa til Palæstina og Ægypten. I Begyndelsen af Trediverne blev han gift med Knud Gyldenstjernes Enke Sofie Lindenov til Aagaard, der i Medgift bragte ham Herregaardene Møgelkjær og Jensgaard. 1635 købte han Aagaard af Svigermoderen, og desuden ejede han Ejendommen Sem i Norge, saa han blev snart en stor Godsbesidder.

I Christian d. Fjerdes Regeringstid spillede han næppe nogen større Rolle; i denne Konges senere Aar var det særlig "Svigersønnernes Parti", der førte det store Ord; men med Frederik d. Tredies Tronbestigelse skete en Forandring. Kong Frederik søgte at drage dygtige begavede Mænd til sig, og hans skarpe Blik opdagede da ogsaa den rige, veluddannede Godsejer paa Aagaard, der maatte kunne gøre god Fyldest i Rigets Tjeneste. Ved Kroningsfesten 1648 blev han slaaet til Ridder, og det følgende Aar udnævntes han til Medlem af Rigsraadet. Af Forleninger modtog han 1650 Aakjær, der 1660 ombyttedes med Dronningborg.

Under Forfatningsforandringen 1660 har han sikkert staaet paa Kongens Parti, thi straks efter Enevældens Indførelse fik han atter Sæde i Rigets Raad, og efter Administrationens endelige Omlæggelse blev han 1671 Assessor i Statskollegiet og Højesteret. Men han var nu blevet en gammel Mand, og har maaske ønsket en roligere Tilværelse, ti snart efter blev han udnævnt til Stiftamtmand i Aarhus m. fl. Amter; samtidig nød han den sjældne Ære at blive ophøjet til kgl. Kammerherre.

Henrik Rantzau var ikke Amtmand i lang Tid; han døde d. 16. Jan. 1674. Fru Sofie var død 1666. Ægteskabet var barnløst, og dets Besiddelser gik nu over til Sidelinier: Jensgaard blev vist solgt⁴⁾. Møgelkjær gik over i Familien Frijs's Eje og har siden hørt til Grevskabet Frijsenborg. Det smukke Herresæde Rosenvold ved Vejle Fjord, som Rantzau nogle Aar før sin Død købte af den bekendte Kirsten Munks Datter Elisabeth Augusta, gik i Arv til hans ældste Broder Frederik Rantzaus Søn Otto Rantzau og Aagaard blev overdraget til hans næstældste Broder, Johan Rantzaus Søn Oberst Frands Rantzau til Estvadgaard.

Frands Rantzau (1674-76) overtog altsaa ved Farbroderens

4) Den lille Herregård Aalegaard i Han-Herred var alt solgt 1678.

Denne Gaard var kommen i Slægtens Besiddelse i Henrik Knudsen Gyldenstiernes Tid.

Død 1674 Aagaard; men han ejede den kun i to Aar, idet han døde 1676, og den gik derpaa over til hans Svigersøn Kaptajnløjtnant Rudolph Günther v. Grabow.

Frands Rantzau og Hans Hustru Mette Urne havde foruden Datteren Helvig Barbara, der blev gift med ovennævnte v. Grabow, Datteren Margrete, der blev gift med Peder Benzon til Havnø m. m., som senere blev Ejer af Aagaard, Sønnen Oberstløjtnant Frederik Christian Rantzau, der arvede Estvadgaard, og Sønnen Johan Rantzau til Ørslevgaard, Bidstrup, Frydendal m. m. Sidstnævnte vandt sig i den spanske Arvefølgekrig et Navn som Rytterfører og døde som Generalløjtnant og Hvid Ridder.

Efter sin Mands Død giftede Helle Urne sig med Morten Skinkel, der døde 1679, og derefter med Hans Arenfeldt, der overlevede hende; hun døde 1688.

Rudolph Günther v. Grabow (1676-93) hørte til en tysk Adelsslægt, der indvandrede i Danmark og Norge i det 17. Aarhundrede. I den ny Adel, som Christian d. Femte stiftede kort efter Enevældens Indførelse, var der ganske vist en Mængde indvandrede Tyskere; men Grabowerne opnaaede dog ikke den Ære, idet Slægten aldrig blev naturaliseret. Dens Hjemland var Pommern og Mecklenburg, og i Vaabnet førte den en med tre seksoddede Guldstjerner belagt rød Bjælke i Sølvfelt, paa Hjelmen tre pælvis satte Guld Stjerner. Mange af Slægtens Medlemmer tjente i den dansk-norske Hær og Flaade, og flere naaede op i de højere Charger. Ved sit Giftermaal med Helvig Barbara Rantzau arvede han Halvparten af Aagaard; men som Kaptajnløjtnant var han jo Officer paa Flaaden, og det er tvivlsomt, at han nogen Sinde selv gav sig af med Gaardens Drift, snarere har han holdt Ridefoged. 1693 solgte han sin Part af Gaarden til Svogeren Peder Benzon, der tilhørte en udpræget Godsejerslægt og vist i Forvejen ejede den anden Part.

Peder Benzon til Aagaard (1693-1701) er født d. 29. September 1651 som Søn af Godsejer Niels Benzon til Bjørnkær, Mørkegaard m. m. og Mette Jacobæus. Slægten Benzon skal efter en gammel Stamtavle nedstamme fra en skotsk Adelsslægt, hvis Stamfader Johan Hans Benzon c. 1450 ejede et Herre-

sæde ved Edinburgh. En Søn af denne Skotte, Bent Benzon, udvandrede til Hamborg, og herfra kom Slægten til Danmark, hvor man træffer den i Randers, idet Bent Benzons Sønnesøn døde som Borgmester i denne By 1622. Borgmesterens Søn er den førnævnte Niels Benzon (f. 1609, d. 1674), der boede i Aalborg, men ved Køb og Mageskifte kom i Besiddelse af betydeligt Jordegods. Af hans Børn kender vi Sønnerne Niels B. (f. 1646, d. 1708) og Peder B., der altsaa blev Ejer af Aagaard. En anden Beretning om Slægten er langt mindre romantisk, men behøver derfor ikke at være mindre paalidelig. Den siger, at Slægtens Stamfader er Christoffer de Hemmer der i første Halvdel af d. 17. Aarhundrede var Borgmester i Randers. - Alt tyder i hvert Fald paa, at Slægten stammer fra Randers.

I sine Barneaar gik Peder Benzon tillige med Broderen Niels i Aalborg Skole; herfra fulgtes de ad til Herlufsholm, hvor han tog Studentereksamen 1664. Senere studerede han dels hjemme, dels i Udlandet Jura, og efter sin Hjemkomst fik han saa Ansættelse som Assessor i Kommercekollegiet, 1686 udnævntes han til Kancelliraad. Niels Benzon havde ogsaa opnaaet en høj Stilling i Statens Tjeneste (han blev tilsidst Generalprokurør), og begge Brødrene søgte nu om Optagelse i den danske Adel, hvilket bevilgedes d. 15. Dec. 1679. Deres Vaaben førte en Halvmaane og en vinget Løve. Foruden at være højstillet Statsembedsmand var Peder Benzon tillige betydelig Godsbesidder. 1681 købte han Korsøgaard af Chr. Olufsen fra Viborg, der var Kreditor i den, og senere ejede han sammen med Broderen Niels Havnø. I Traps "Danmark" anføres sidstnævnte ganske vist som Ejer af Gaarden, men andre Kilder siger, at Peder Benzon var Ejeren; Sandheden er vel den, at de har haft Godset i Fællesskab. Ved sit Ægteskab med Margrete Rantzau arvede han desuden Halvparten af Aagaard; den anden Halvpart købte han 1693 af Kaptajnløjtnant Grabow. Han døde pludselig d. 23. Juni 1701 paa Havnø.

Peder Benzon var gift to Gange, første Gang 1679 med Drude Foss (f. 1658, d. 1684), Datter af Biskop Mattis Foss, anden Gang 1689 med Margrete Rantzau (f. 1666, d. 1699), Datter af Frands Rantzau til Estvadgaard. I første Ægteskab havde

han Sønnen Niels (f. 1684, d. 1709), der skrives til Havnø. I andet Ægteskab var der seks Børn: Drude (f. 1689, d. 1705), der skal have været gift en ganske kort Tid, Helene (f. 1690, d. 1763), der blev gift med Generalmajor P.

Schavenius (1678-1738), der en Tid skrev sig til Aagaard, Mette (f. 1693, d. 1752), der kun 15 Aar gammel blev gift med Generalmajor Poul Rosenørn til Katholm og Mejlgaard (1663-1731), Peder (f. 1695, d. 1738), der døde ugift, Hans (f. 1698, d. 1717), der døde ugift, og endelig Frands (f. 1699 eller maaske i Slutningen af 1698, d. 1754), der arvede Aagaard. Man lægger Mærke til, at saa godt som alle Børnene døde i en forholdsvis tidlig Alder.

Ved Peder Benzons Død var alle hans Børn umyndige, og deres Farbroder Niels Benzon har da optraadt som Værge, hvilket fremgaar af følgende Oplysning i Traps "Danmark": Efter Broderens Død kompletterede Niels Benzon paa sine Broderbørns Vegne Korsøgaard med 200 Td. Hartk. Bøndergods. Niels Benzon døde imidlertid 1708, og da var alle Broderbørnene endnu ikke voksne, meget tyder da paa, at den næstældste Søster Helenes Mand Generalmajor Schavenius har været Værge for sine umyndige Slægtninge, og som saadan lader sig skrive til Aagaard, der er Slægtens Stamgaard.

Af Peder Benzons Sønner døde den ældste i en meget ung Alder, den næstældste Peder kender vi intet til; de to yngste Hans og Frands gik begge Militærvejen og blev i en ung Alder Ritmestre ved Rytteriet, hvorfor de vel ogsaa afhændede største Parten af deres Gods. 1718 solgte Hans Benzon saaledes Aggersborggaard (36 Td. Hartk.), der var kommen i Slægtens Eje med Fru Helle Urnes tredje Mand Hans Arenfeldt, og 1721 solgte han Korsøgaard (14 Td. Hartk.). Han døde som Oberst i Rytteriet.

Historisk Årbog for Thisted amt 1932

FRANDS RANTZAU BENZON til Aagaard (1701-1737) overtog sin Fædrenegaard 1715. Aaret efter giftede han sig, altsaa i en meget ung Alder, med den flere Aar ældre Talke Marie Werchmester (f. 1689, d. 1724), Datter af Herman Werchmester, der en kort Tid i Aaret 1682 var Borgmester i Aalborg, og Margrete Grotum; begge hendes Forældre døde 1713. Som nævnt (S. 148) blev Frands Benzon Officer, og medens han gjorde Tjeneste ved Hæren, blev Aagaard vel styret af en Ridefoged eller Forvalter, eller hvad der maaske er mest sandsynligt, drevet af en Forpagter; vi kender nemlig en Forvalter Jacob Baltarzen, der levede paa Aagaard 1720; en Foged Hviid nævnes 1735, men da havde Frands Benzon trukket sig tilbage fra Militærlivet og taget Fast Ophold paa sin Gaard.

Medens han var Ejer af Aagaard fandt her en ejendommelig Begivenhed Sted, som vakte en vis Opsigt og drejede sig om "En Vogns forargelige Smørelse". Der var paa Gaarden indtruffet det Uheld, at man ikke kunde kærne Smør, og Husholdersken Anne Marie Nielsdatter tog da Affære, for dette maatte jo skyldes Trolddom. Hun lod en Vogn smøre med "Troldsmør" og Trolddommen skulde saa køres ud af Gaarden, men Eksperimentet mislykkedes. Imidlertid fik Præsten i Kjettrup, Provst Friedenrich, Underretning om, at Anne Marie havde befattet sig med forbudte Ting, og han tog paa Embeds Vegne Sagen i sin Haand. Det blev en lang og vidtløftig Historie, og Anne Marie støttedes kraftig af sin Husbond. Først efter 9 Aars Forløb blev Sagen sluttet efter at den havde været to Gange for Herredsting, Landsting og Højesteret og to Gange for Provsteret og Landemode for til Slut at ende ved Salling Herreds Ting.¹⁾

Allerede 1737 solgte Frands Benzon, der nu havde Majors

1) De, som ønsker at gøre sig nærmere bekendt med denne mærkelige Sag, der iøvrigt er saa karakteristisk for Tiden, henvises til: Jydsk Historie og Topografi 4 R. II B. S. 417.

Rang, Aagaard og tog Ophold paa Hegnet, som han 1754 solgte, hvorefter han flyttede til Viborg. Aaret efter døde han som Oberstløjtnant i sin Gaard i Viborg. I sit Ægteskab med Talke Werckmester havde han to Børn. Sønnen Peder gik Militærvejen og Datteren Margrete blev gift med Etatsraad Thøger Reinberg v. Teilmann til Emdrupholm.

Frederik Kjærskjold (1737-1738) tilbyttede sig Aagaard for Hegnet i Salling. Ritmester Benzons maa vel have faaet en Del i Bytte, da Aagaard var dobbelt saa stor som Hegnet. Fr. Kjærskjold, der oprindelig hed Frederik Kjær, var fra Aalborg. Navnet Kjærskjold antog han, da han 1722 blev optaget i Adelsstanden. Hans Fødselsaar angives til 1675 eller 1680. Maaske har det først været hans Hensigt at gaa Embedsvejen, thi 1701 og 1714 nævnes han som Fuldmægtig paa Aalborg Amtsstue, men senere gik hans Interesse i mere praktisk Retning, særlig gav han sig af med Landbrug, og inden sin Død var han kendt som en stor Ejendomhandler der til Tider sad inde med betydeligt Jordegods. Han begyndte imidlertid som Forpagter. 1709 nævnes han som Forpagter af Krastrup, 1714 af Gunderstedgaard og 1715 af Dronninglund og Dronninggaard; men det følgende Aar købte han af General Møsting Børghlum Kloster (703 Tdr. Hrtk.) for 30,000 Rdl., og dette Gods har han sikkert betragtet som sit Hovedsæde, thi det beholdt han til sin Død. 1724 købte han Hegnet (285 Td. Hrtk.) for 9000 Rdl. af den forrige Ejers Kreditorer; dette Gods ombyttede han som nævnt 1737 med Aagaard, der dengang var ansat til 415 Tdr. Hrtk. af alle Slags: 1726 købte Kjærskjold Halkjær i Aars Herred (469 Td. Hrtk.) for 23,000 Rdl.; han solgte den faa Aar efter til Adr. Kjærulf, og endelig skal nævnes, at han 1727 købte Baggessvogn i Vennebjerg Herred, og kort før sin Død maatte overtage Hastrup i Børghlum Herred, som han havde Pant i.

Frederik Kjærskjold blev d. 20. Juni 1713 gift med Inger Pop af Aalborg, f. 1692, med hvem han havde 3 Børn:

- 1) Christiane Marie, f. 28. Juli 1714 paa Krastrup, død d. 25. Marts 1760. Hun viedes d. 14. Oktbr. 1740 i Børghlum Kirke til Johan Henrik Rantzau (f. Paa Estvadgaard 1700).

- 2) Johanne Marie, f. 8. Maj 1717, død 8. Oktober 1750 og begravet i Sindal Kirke. Hun blev 1741 gift med Gehejmeraad og hvid Ridder G. A. v. Braem (f. 1710, død 1788), hvem hun bragte Baggessvogn i Medgift.
- 3) Christian, f. paa Børglum Kloster 1723, døde vist som Barn.

Som nævnt var Kjærskjold 1722 bleven adlet. Vaabnet var følgende: I Skjoldet en med 3 røde Hjerter belagt Guld Sparre mellem 3 Sølvankere i Blaåt; paa Hjælmen en halv Sølvhjørning. Adelspatentet blev imidlertid nogle Aar efter kasseret som Følge af nogle Misligheder, der senere skal omtales; men det lykkedes ham dog 1735 atter at blive adlet, denne Gang med følgende Vaaben: En af Blaåt og Sølv 4 Gange tværdelt Sparre mellem 3 sorte Ankere (med brun Stok) i Sølv; paa Hjælmen en halv Sølv Enhjørning. 1736 blev han virkelig Justitsraad. Kjærskjold døde 1738 og ligger begravet i Børglum Kloster. Hans Enke overlevede ham i 2 Aar; hun døde ligeledes paa Børglum Kloster og ligger begravet ved sin Mands Side.

De Begivenheder, der førte til, at Fr. Kjærskjolds første Adelspatent blev kasseret, skal i Korthed omtales:

En Del Købmænd i Viborg var af en af Byens Borgere bleven beskyldt for at have øvet Toldsvig, og Beskyldningen vandt Tiltro hos Borgmesteren, der søgte at udnytte den til Pengeafpresning. Købmændene paaberaabte sig imidlertid deres Uskyldighed og vilde intet betale, hvorfor Sagen blev meldt til Kongen, der lod nedsætte en Undersøgelseskommission paa to Medlemmer. Kommissionen kom til at bestaa af de to vendssyselske Godsejere Frederik Kjær til Børglum Kloster og Jørgen Bille til Ellinggaard og Lengsholm, der ankom til Viborg den 6. Februar 1722 og straks begyndte Undersøgelsen. Efter 11 Dages Forløb var denne tilendebragt, og Kommissionen kom til det Resultat, at Købmændene var uskyldige, hvilken Kendelse det kgl. Cancelli efter at have gennemgaaet Sagens Akter stadfæstede. Borgmesteren maatte give de anklagede en Undskyldning samt betale en Bøde paa 200 Rdl. Glæden var stor blandt Viborgs Borgere, der ikke gerne saa en Plet sat paa deres Bys Handelsstand; men for Fr. Kjær fik Begiven-

heden vidtrækkende Følger. Under Viborgsagens Behandling var Godsejeren til Børglum kommen i Berøring med en af Landets mægtigste Mænd, Oversekretær i Cancelliet Frederik Rostgaard, der endog var Svoger til selve Kong Frederik den Fjerde. Kjær søgte ved Hjælp af dette Bekendskab at fremme en Sag, der en Tid havde ligget ham paa Sinde: han ønskede at blive ophøjet i Adelsstanden og faa tildelt en Titel. Ved Rostgaards Hjælp lykkedes ogsaa begge Dele; den 24. April 1722 blev hans Adelsbrev skrevet, og den 22. Maj s. A. blev han udnævnt til Cancelliraad. Men den ene Tjeneste plejer jo at være den anden værd. Kort efter Udnævnelserne modtog Rostgaard et Beløb paa 1500 Rdl. fra Kjær; med Pengene fulgte dog ikke nogen Forklaring paa, hvorfor de var afsendte, hvilket vel ogsaa var overflødigt; Rostgaard betragtede Pengene som en Erkendtlighed og troede absolut, at den nysudnævnte Adelsmand selv var Giveren. Nogle Aar efter faldt Fr. Rostgaard imidlertid i Unaade hos Kongen, og ved Gennemgang af hans Papirer samt Undersøgelse af hans hele Embedsførelse kom det for Dagen, at de 1500 Rdl., han havde modtaget fra Fr. Kjærskjold, var Penge Godsejeren havde samlet ind hos de taknemmelige Viborg-Borgere, der mente at skylde Rostgaard Tak for Tjenesten, han havde ydet dem i Anledning af Toldsagen. Kjærskjold var altsaa kun Mellemmand mellem Borgerne og Rostgaard. Selv om der maaske ikke var noget uhæderligt i Affæren, fik den dog slemme Følger for Kjærskjold. Ifølge kgl. Ordre af 13. April 1725 maatte han tilbagebetale Borgerne de indsamlede Penge, hans Adelsbrev blev kasseret, og desuden maatte han bøde 1500 Rdl. til Vor Frelses Kirke paa Kristianshavn.

Vi gengiver her nogle Breve fra Kjær til Rostgaard vedrørende Adelsudnævnelser; han skriver 14. Marts 1722 fra Børglum:
"Det er mig Icke en ringe Glede, at jeg at Hr. Ober Secreters højgunstig beærede af 6. hujus hafver seet, Hans Kongl. Majst hafver verrit Allernaadigst fornøjet med Etatsraad Billes og min Forretning, og at hr. Ober Secretærer hafver haft Lejlighed hans høj Græflig Hr. Gros Cantzleren min

Andsøgning paa Nye atter at forrestille, hvor om der nu skal verre got Haab. Saa Hr. Ober Secreterer lader fuldkommen sin Gunst og godhed schienne for mig, saa jeg maa fattes paa dend tack, som jeg bør hr. ober Secreterer for sin bevaagen Gunst og godhed for mig. Ja og for hr. Ober Secreterers hiertens godhed, der vilde til min fornøjelse see og besørge mit Naufn til forandring, hvilchet om saaledes maatte tildrage sig, at hans Kongl. Majst allernaadigst maatte forandere mit Naufn fra Kiær til Ærenkiær. Jeg jngenlunde maatte undslaae mig fra Men med største Devotion og allerunderdanigste tach tage jmod. Men hiertens hr. ober Secreterer, schulde saadan forandering schee, som at mig begiert, maatte jeg uforbigernelig falde under dend Passion, at jeg foragtede mit eget fædrene Naufn, og der om wilde jeg Iche nogen Meenische schulde faae Lejlighed til Ringeste tancher, mindre kaste mig under Dieris Domme. Saasom der er Indte Mindre hos mig endsom de, og maae Indtet hafve kiærer end som mit Egit fædrene Naufn, thi indleverer jeg derfor udj hr. Ober Secreterers som min høje Patrons Hænder. Iche alleneste Naufnet men og vaabnet at danne og gjøre det effter egen willie, saa jeg er fuldkommen forsechret af hr. ober Secreterers godhed, at det bliver saaledes gjort, det werden bliføer frj, for at rette dend ringeste Plet der paa for mig, som recommanderer sig at maa werre tegnet udj hr. ober Secreterers gunst oe bewaagenhed, som dend der aldrig schal findes at werre utachnemelig, men med allerhøieste forpligt til Døden at leve."

"p: S: Naar dend allernaadigst Konges Befalling som d. 6. hujus schal werre udfærdiget til Etats Raad Bille oc mig kommer mig tilhænde, tager jeg mig dend frjhed hr. ober Secreterer det at jndberette."

Den 2. Septbr. s. A. skriver han saaledes:

"Nestforløben Løverdag 8te Dage, da jeg stoed ferdig at reisze til Hafnøe udj een Commission jmellem Cancellie Raad Bentzon og Fru Anna Høg paa Dahlsgaard, komb mig tilhende min naadige Herres højgunstige af 4de passate

Julj, hvor udj war det mig tilhørende Kongl. Allernaadigste Nobilitations Patent, Jagtschildt og Signet, som Regimentsqvortermester Himmelstrup hafve bragt med sig fra Kiobenhavn til Aalborg, og derfra mig det tilsendt, hvilchet nu ved min hjemkomst er bleven aabnet, og befinder samme Kongl. Allernaadigste Nobilitations Patent, saa Zirilig og Proper, at mine med mig seer det med hiertens fornoiel-sze.

Min Naadige Herre har ej helder ladet efterlade noget paa Jagtschildtet og Signetet som kaldes proper. Saa jeg maae fattes paa Widenschab hvormed jeg kunde erkennde min Naadige Herres mig saa overflødig beviste godheder. Ja, saa faderlig omsorg for mig. Gud gifve, jeg wiste noget til min Naadige Herres tienniste, hvor med jeg kunde visze min underdanig schyldighed, da schulde det werre mig en hiertens glede. Imedlertid wil jeg underdanigst hafve aflagt til min Naadige Herre Melion thusinde tach for saa Naadig ja faderlig omsorg, der udj saa overflødig mig er bleven bevist. Og Dernest underdanigst bedende at jeg frembdeles maa nyde min naadige Herres Gunst oc Bevaagenhed, som dend der med Allerhoieste forpligt oc Sumission til Døden lever."

Endelig faar Rostgaard følgende, dat. 31. Maj 1723:

"Min Naadige Herres højgunstig Beæhre af 22 hujus, hvor udj Jeg fandt Min Allernaadigste Arfve Herre og Kongens Allernaadigste mig gifvene Bestalling at werre Cancellie-Raad, Wiszer mig hvad Særdieles godhed der er baaren af min Naadige Herre for mig. Saa jeg med Aldhengifoenhed og med Største Soubmission bør at aflegge som jeg og aflegger Jche alleneste min underdanig tach til min Naadige Herre for sin troefast og Naadig omhue der viszer i alt min Naadige Herre tager Part udj i ald dend Glede, Løche og Aventagie, som dend gode gud mig tilføjer. Men og for min Naadige Herres tillige oprigtig kiærlig welmente Gratulation til dend af hans Kongl. Majst. Allernaadigst mig paa lagde Høj Kongl. Naade. Jeg maa og ej efterlade at tilsønde min Naadige Herre dend mig tilstillede Æd, som

her indlagt findes af mig allerunderdanigst underschrefvoen og forsejlet. Saa er det Næst min Inderlig og underdanigst Andsøgning at jeg maae frembdeles werre tegnet udj min Naadige Herres Gunst og Bevaagenhed, som dend der med høieste forpligt lever til Døden."

"P. S: Kanst det nogenledes shiche sig saa for mig og dend Sag Imod Assessor Mollerup, som Endnu iche af Assessor Kiærulf er begiert nogen Stefning udj wil tillade mig dend tid, hafver jeg dend Løche og Ære at giørre Min Naadige Herre min underdanig opvartning i dette Sommer og da see min Naadige Herre fornøtet for hvis jeg er udj derris Debet for."

Efter at Frederik Kjær var faldet i Unaade, modtog han følgende kongelige Reskript:

"V. G. F. Eftersom vi med særdeles Mishag haver fornummet, hvorledes Du haver understaaet dig hos endeel borgere og Indvaanere i vor købstad Wiborg i vort Land Nørre Jylland en Summa Penge af 1500 Rdl. til en discretion for vores daværende Ober Seceeterer i det danske Cancellie Etats Raad Friderich Rostgaard at lade indsamle, og at du ogsaa deraf 1000 Rdl. Til hannem ligesom for det dig af Os allernaadigst meddelte Nobilitations Brev virchelig haver remitteret: Da, ihvorvel du nochsom hafde fortient for saadan din imod vores allernaadigste forordning stridige og i sig selv formastelige Omgang med haardere Straf at anseis; Saa ville vi dog af særdeles medfødde Kongel. Cledence og Naade dig dermed for denne Gang have forskaaet, dog at du strax til Os Elskelig Hr. Iver Rosenkrantz til Rosenholm, Ridder, vores Geheimeraad og Stiftsbefalingsmand over Viborg Stift, de af Borgerskabet i fornævnte vor Købstad Viborg og toldereren Didrich Krag oppebaarne 1500 Rdl. imod hans Qvittering, betaler, som da samme Penge til enhver, som dennem haver udgivet igien skal levere. Og kanst du derimod derfor søge din regres hos den, til hvilchen du Pengene haver foræret. Dernæst haver du 1500 Rdl. Klingende Myndt til vor Frelseres Kirche paa Christianshavn

imod Os Elskelig Michael Fjelsted, Raadmand i vor Kongel. Residentz Stad Kiøbenhavn, hvilken vi som Forstander for bemte Kirche samme Penge at annamme, under denne dags dato haver beordret, hans Qvittering u-veigerligen og uden ophold at erlegge samt det dig af os allernaadigst nobilitationsbrev med forderligste til vores Danske Caneelli til Cassation at indsende, saasom du dig selv kand tilskrive, at du med det mislige forhold haver gjort dig samme dig af os betroede Kongelige Naade uværdig. Dermed skeer vor Villie, befalendes dig Gud. Skrevet etc. Friderichsberg Slot d. 13. April 1725."

Det ser ud til, at Frederik Kiær ikke har hastet med at sende Adelspatentet ind; thi d. 12. Maj modtog han et Brev fra Cancelliet, i hvilket han erindres om at opfylde den ham givne Befaling i følgende Udtryk: "Kongen vil se denne Sag tilendebragt uden videre Forhaling".

Viborg Borgere sendte senere en Takkeskrivelse til Kongen, saa de har næppe været kede af at faa deres Penge tilbage.

Omtrent samtidig som Toldsagen fra Viborg fandt sin Afslutning, kom Kjær i en ejendommelig Strid med Assessor Kjerulf, der var Prokurator i Viborg. Kjær havde overdraget Prokuratøren at tilkøbe ham Herregaarden Nørre-Elkjær paa Auktion, hvilket skete; Auktionsdirektøren sendte derpaa Herremanden et Skjøde, og denne indbetalte en Del af Købesummen. Men nu skete det, at Præstekaldet i Tversted-Uggerby blev ledigt; det hørte under Nørre-Elkjær, og Kjær, der med god Grund mente at have Kaldsret, gav Embedet til Studiosus Peder Biering. Assessor Kjerulf kaldede imidlertid sin Broder Clemen Kjerulf, Sognepræst til Durup og Tøndering, til det samme Embede, idet han paastod, at han havde købt Nørre-Elkjær til sig selv og altsaa havde Kaldsret. Begge Kaldsbreve gik nu ind til det kgl. Cancelli til Konfirmation man kunde jo ikke godkende dem begge, og man æskede derfor Erklæring fra Stiftamtmanden og Biskoppen i Aalborg, der begge mente, at Kjær var Køberen. Sagen henvistes endelig til en Kommission, hvis Dom gik ud paa, at da det var Kjerulf, der havde købt

Nørre-Elkjær, var det ham, der havde Kaldsret; det blev Auktionsbetjenten i Viborg, der fik Skyld for at have forplumret Sagen. Kjær maatte saa bøje sig. Clemens Kjerulf trak imidlertid sin Ansøgning tilbage, og Assessor Kjerulf kaldede nu Peder Biering, saa man fik paa en Maade sin Vilje til begge Sider.

Om en anden Sag angaaende et Præstekald skal følgende anføres. Kjær blev 1730 anklaget for at have taget 1000 Rdl. af Anders Carlsen for Vringsted Præstekald, og en Kommission paa tre Mand nedsattes for at undersøge Sagen. Den Maade, disse Mænd gik frem paa, medførte nu en Proces mellem Kjær og dem, saa ikke saa lidt "Støv" blev hvirvlet op. Sagen varede i to Aar og endte med, at Kjær blev frikendt. (Se: Jydske Tegnelser og Indlæg 1735).

Som nævnt forhen blev Kjær 1735 atter ophøjet i Adelsstanden. Efter hans Død 1738 gik hans store Jordegodser over til Enken, idet begge Døtrene endnu var ugifte. Inger Pop Kjærskjold overlevede dog kun sin Mand i to Aar; hun døde 1740, og den ældste Datter Christiane Marie, der var gift med Johan H. Rantzau, Estvadgaard, arvede Aagaard m. m.

Johan Henrik Rantzau, 1740-1748, var Søn af Oberstløjtnant Frans Chr. Rantzau til Estvadgaard. Han blev 1740 gift med Christiane Marie Kjærskjold og arvede med hende foruden Aagaard i Hanherred Slægtens Hovedsæde Børglum Kloster i Vendsyssel, hvor Familien sikkert har boet det meste af Tiden. Her paa Børglum Kloster døde Rantzau 1748 og blev begravet i Børglum Kloster Kirke. Enken solgte det følgende Aar Aagaard til Laurs Schipper Hviid for 13,000 Rdl. grov Kur. Til Gaarden hørte den Gang 446 Tdr. Hrtk. af alle Slags.

Slægten Hviid, der ejede Aagaard fra 1748 til 1822, stammede fra Aalborg. Her var Laurits Svendsen Hviid Borgmester 1683; han var gift med Benthe Martinsdatter Bremer og havde med hende 10 Børn, af hvilke den ældste Abraham Martin Hviid (f. 1677, d. 1740) var Sognepræst i Næsborg, Salling og Oudrup paa Himmerland. Pastor Hviid var gift med Inger Magdalene Schipper (død 1738) og havde med hende Sønnen L. S. Hviid, der købte Aagaard.

Laurs Schipper Hviid er født 1709 og var, da han køb-

te Aagaard, Forpagter paa Nørtorp. 1744 ægtede han Anna Marie Kristensdatter af Aalborg, og som nævnt overtog han Aagaard 1748. Han døde 1779 og ligger begravet paa Kjettrup Kirkegaard. Oprindelig havde Hviiderne et Gravkapel i Kirken; men ved en Restauration blev Kisterne flyttet ud og nedsænket paa Kirkegaarden. Enken sad nu for Gaarden, til hun 1787 solgte den til Sønnen Christen Hviid for 27,500 Rdl. Under denne Ejer foretoges 1793 den første samlede Opmaaling af Godsets Jorder. Opmaalingen foretoges af Landinspektør Hall og gav følgende Resultat: Agerland Indmarksjord 343 Tdr. Land, Udmark 174½ Td. Ld., heraf bruges til Overdrev 79½ Td.; England 1711¼ Td., Thinglaug 766/7 Td., Hede og Kær 3055/7 Td., Gaard-, Have- og Mølleplads 11 3/4 Td.; desuden blev ved Gøttrup Sogns Udskiftning tillagt Herregaarden et Græs- og Hedeareal, Hermansholm 36 Td. Ialt med et rundt Tal 1120 Td. Land. Hertil kommer Ager- og Eng-Mølle damme ca. 23 Td. Ld. Norden og Vesten Møllen paa begge Sider af Aaen. Under Godset hørte paa samme Tid 296 Td. 6 Skp. 1 Fdk. Hrtk. Bøndergods samt svarede i Landgilde 666 Rdl. 2 Mark og 124/5 Sk. Hoveridagenes Antal var anslaaet til 1689. Da Hovedgaardens Hrtk. ialt beløb sig til 394 Td. 4 Skp. 3 Fdk. og 2 Album, ser man, at der endnu ikke var bortsolgt synderligt af Bøndergodset. Christen Hviid, der 1792 havde tilgiftet sig Kokkedal, solgte 1794 Aagaard til sin Broder Mathias Hviid for 37,500 Rdlr., og denne boede her til sin Død 1815, hvorefter hans Enke Mariane Hviid styrede det store Gods. Men Tiderne blev efter Syvaarskrigen med England (1807-14) uhyre slette for Landbruget, og hun solgte da 1821 Godset til Kammerherre Mylius for 29,000 Rbd. Sølv, af hvilke 19,300 Rbd. stod som 1. Prioritet. Man ser, at Ejendomsprisen er faldet stærkt siden forrige Salg, skønt Godsets Størrelse væsentlig er uforandret.

Joh. Casper Mylius, der ejede Aagaard fra 1822 til 1842, var født 1776 som Søn af Kancelliraad Joh. Jacob Mylius, Viceslandsdommer paa Fyn. Efter at han 1797 var bleven Student, traadte han ind i Hæren, hvor han 1809 var naaet til at blive Kaptajn og Kompagnichef. Han tog dog allerede 1813

sin Afsked for helt at kunne ofre sig for sine store Godsers Bestyrelse. Foruden Aagaard ejede han nemlig en Række af store Godser i Landets forskellige Egne: 1800 købte han Katstrup, 1806 Estruplund og 1812 Villestrup. I Hanherred ejede han foruden Aagaard, Aarupgaard, som han købte 1816. Desuden arvede han ved Moderens Død Renningsøgaard, som ophøjedes til et Stamhus. I Besiddelse af betydelig Formue styrede han med stor Dygtighed sine udstrakte Godser; men Tiderne var efter Napoleonskrigene meget ugunstige, og d. 18. Marts 1828 maatte Staten overtage Aagaard, i hvilken Mylius faa Aar forinden havde faaet et offentligt Laan paa 60,000 Rdl. Ved en paafølgende Auktion blev der budt 105,000 Rdl. For Godset, men dette Tilbud kunde ikke antages, og Ejendommen forblev derfor i offentlig Eje. Statsejendom fra 1828 til 1842. Naturligvis maatte Staten bortforpagte Aagaard Gods, der snart kom i god Drift, takket være dygtige Brugere og de gunstige Tider, der indtraf i Trediverne. Vi skal efter Djørup: "Thisted Amt" gengive følgende, der omhandler Gaardens Drift: "Paa den kgl. Hovedgd. Aagaard var Brak alt indført af den forrige Ejer Kammerherre Mylius, og derefter toges da: 1 Rug, 2 Byg, 3 og 4 Havre. Siden 1832 forandrede den nu afdøde, særdeles driftige Forpagter Hr. Deichmann Driften, inddelte Marken i 11 lige store Vange, hvilke brugtes saaledes: 1 Ren Brak, merglet og gødet, 2 Rug, 3 Byg, 4 Blandsæd til Hø, 5 Rug, 6 Havre med Kløver i 5 Aar. Denne Driftsmaade har baaret gode Frugter, og almindelig regnes derefter at avle i det mindste 6 Fold".

Hos samme Forfatter læses videre: "Ved Aagaard i Hanherred er af den tilgrænsende Hede 711 Td. Ld. indtagne til Skov indhegnet og Besaaning begyndt for 8 Aar siden for offentlig Regning, men der synes ej at anvendes tilbørlig Omhu og Tilsyn, uden hvilket det næppe vil lykkes". Fra samme Periode oplyses, at en Avlskarls Løn var 24 Rdl., en alm. Karls 16, en Piges 14 og en Røgters eller stor Drengs 8 Rdl. Det store Hedeareal, der her er omtalt som inddraget til Plantage, har næppe hørt under Hovedgaardens Takst men har snarere været forsømt Bøndergods, thi i Krisetiden i Tyverne gik betydelige

Værdier tabt, Husene faldt ned, og Markerne forvandlede til Hedearealer.

Efter at Staten havde drevet Aagaard i 14 Aar, solgte den Godset. Bekendtgørelsen om Salget lyder saaledes: 1842 14/12 – ”Den kgl. Kasses Ejendom Aagaard i Hanherred er nu omsider bleven ved Auktion tilslaaet Dhrr. Agent Nyholm til Schaarupgaard og Proprietær Erik Christian Storm til Kjærgaard for 125,000 Rdl.” De nævnte Købere var Ejendomshandlere, der nu, da Opgangstiden for Landbruget var inde, opkøbte store Godser for at kunne bortsælge Fæstegodset. Agent Nyholm boede ikke paa Aagaard, da han samtidig var optaget af at sælge Bøndergodset til Hovedgaarden Skaarupgaard ved Aarhus; derimod beboede Proprietær Storm Fællesejet til 1848, og i disse Aar bortsolgte han næsten alt Fæstegodset, og solgte derefter Hovedgaarden med tilliggende til Jægermester C. E. Roulund for 110,000 Rdl.

Carl Emil Roulund, der var fra St. Restrup, ejede Aagaard fra 1848 til sin Død 1886. Endnu lever en Del gamle Folk, der i deres unge Aar tjente hos Jægermesteren paa Aagaard, og alle giver de baade ham og Jægermesterinden den bedste Omtale. En gammel Mand, der i flere Aar tjente ham som Herskabskusk, siger saaledes: ”Han var en særdeles flink og i alle Maader rettænkende Mand, nobel men bestemt i sin Optræden. Han talte ikke meget – man kunde køre milelange Ture med ham, uden at der blev mælet Ord, og Grunden hertil var ingenlunde, at han saa ned paa Tjenestefolk, men var ligefrem en Følge af Ordknaphed”. I flere Aar drev Roulund selv Gaarden ved Hjælp af en Forvalter, og man siger om ham, at han efter sin Tids Opfattelse var en dygtig Landmand. Hovedindtægten i hine Aar var jo for Landbrugets Vedkommende i det væsentlige Kornsalg. Et Aar solgte han saaledes 1000 Tdr. Rug á 10 Daler Td. - Her maa dog bemærkes, at Rug vel nok var Gaardens vigtigste Afgrøde, da en stor Del af den tilliggende Jord er af let Beskaffenhed. Paa Gaarden holdtes Mejeriforpagter, der skulde give Folkene paa Avlsgaarden Kosten. Kvægholdet udgjorde ca. 200 Kreaturer, 20 á 22 Arbejdsheste, et Par Køreheste samt et Par Stude; sidstnævnte var der megen Brug

for, da der til Gaarden hørte en Del Mose og Engdrag. Maskiner var der ikke mange af den Gang, der maatte derfor et betydeligt Folkehold til. I Høstens Tid var der som Regel 24 á 25 Høstleer i Gang. Senere forsøgte Jægermesteren at forpagte Gaarden ud; Proprietær J. Nørgaard, Aggersborg, havde den saaledes en Tid i Forpagtning. Han var nemlig en Del optaget af offentligt Arbejde, saaledes Medlem af Sogneraad og Amtsraad og Formand for Hanherredernes Sparekasse i Elmelund i Kjettrup. Som Sparekasseformand tog han ofte Smaafolks Parti; han sagde saaledes ved en bestemt Lejlighed: ”Jeg ved ikke bedre, end Sparekassen er stiftet for at hjælpe dem, der trænger!” Som Amtsraadsmedlem maatte han ofte til Thisted til Møde, og desuden foretage flere Rejser omkring i Amtet, og Turene maatte jo altid foretages til Vogns. Ved saadanne Lejligheder ønskede han at komme rask over Bunden og kunde af og til lade Ord som disse lyde i Per Kusks Øren: ”Skal vi saa lade de sorte bruge Benene lidt”. - Men de sorte kunde ogsaa bruge Benene. En Dag kørte han fra Vesløsgaard, hvor han havde været til et Møde angaaende Vejlerne, og hjem paa en Time; Vejlængden er ca. 4 Mil.

Jægermesterinden var svagelig, derfor kørte de altid i lukket Vogn, naar hun var med ude. Og Selskabeligheden var stor paa Aagaard; det kunde hænde, at der en Sommerdag var ca. 100 Mennesker til Middag. Af Egnens Folk var det særlig Herredsfogeden paa Skjerpinggaard, Distriktslægen, Sognepræsten samt enkelte af de nærmestboende Proprietærer, der kom som Gæster. Roulund var en dygtig Jæger, der var da ogsaa enkelte Gange Klapjagter paa Godset; ved saadanne Lejligheder var der om Aftenen livligt Selskab; men det skal bemærkes, at Jægermesteren var meget maadeholden ved Drikkebordet.

Tæt op til Aagaards Have ligger en Lystskov, plantet af Roulund. Pastor Ammentorp, Kjettrup, der holdt Ligtalen over ham, kunde derfor ogsaa sige, at han havde plantet hvert Træ med egen Haand. Til Minde om Jægermesterens Virksomhed paa dette Omraade er rejst en stor Granitsten med Indskrift inde i Anlægget. Han skal have sagt til de unge Mennesker, der plantede Træerne: ”I maa tro, her kan gerne blive Fjæl til eders

Ligkister!"

Jægermester Roulund var gift med Louise Frederikke Schjødte f. i Kbhvn. De havde fire Børn: Knud Imanuel R., Elisabeth R., Johanne Louise R. Og Carl Christian R. Den ældste Søn var en Tid Forpagter hos Faderen. Den yngste blev Ingeniør; af hans Arbejder paa Hjemegnen kan nævnes Amtoft Anlægsbro. Af Døtrene var Elisabeth et Stuemenneske, der helst vilde være inden Døre, medens den yngre Johanne Louise havde Lyst til Landbruget og gerne færdedes ude hos Faderen paa Mark og i Skov.

1886 døde Jægermester Roulund, 58 Aar gl.; Enken fik Lov, at sidde i uskiftet Bo, og Gaarden blev vurderet til 150,000 Kroner. Det følgende Aar, d. 18. Nov., døde Jægermesterinden, og de fire Søkende drev nu Gaarden i Fællesskab, indtil d. 8. Juli 1891, hvilket Aar den ældste Søn tilskødede sin Fjerdepart til sine Søkende og rejste til Løgstør, hvor han havde flere Forretninger. Han rejste senere til Aalborg, hvor han stiftede en Billedhuggerforretning, der gik i Arv til en Søn. Den yngste Søn, der jo var Ingeniør, rejste ligeledes bort, og de to Søstre sad nu for Gaarden, som de styrede med ikke ringe Dygtighed ved Hjælp af Forvaltere. En Tid var Gaarden dog forpagtet ud til en Forvalter Moskjær.

Men man undres ikke over, at de omsider blev trætte, og 10/11 1914 solgte de deres Fædrenegaard til Proprietær Hane-Schmidt, Bratskov, og Hestehandler Jens Roesen, Ejerslev paa Mors, for 172,000 Kr. (Ejendoms skyld 122,000 Kr.). Gaardens Størrelse udgjorde 15 Td. 48 Skp. 57 Fdk. 41 ½ Alb. Hartk. Frøknerne Roulund forlod nu Egnen og rejste til Sjælland; men de længtes meget efter deres Barndomshjem og kom undertiden for at gense det og for at dvæle ved Forældrenes Grave paa Kjettrup Kirkegaard. Den ene af Søstrene døde 1928 og hviler nu ved Forældrenes Side.

Hane-Schmidt og Roesen ejede Aagaard til 19/2 1915, da solgte de den til førstnævntes Søstersøn Forvalter Carl Christian Graven, der havde bestyret den for de to Ejere, for 137,000 Kr. (Ejendoms skyld 90,000 Kr.), forinden var der dog solgt en Del Jord fra til Udstykning. Gaardens Størrelse var nu 12 Td.

24 Skp. 33 Fdk. 26½ Alb. Hrtk.

C. C. Gravesen drev Gaarden med Dygtighed et Par Aar, hvorefter han 19/12 1916 solgte Hovedparcellen til Sognefoged Jens Amtoft, Aars, og Gaardejer Chr. S. Eriksen, St. Binderup, for 150,000 Kr. (Ejendomsskyld 100,000 Kr.). Størrelsen var 10 Td. 20 Skp. 16 Fdk. 15 ¾ Alb. Htk. Sidstnævnte solgte det følgende Aar samme Hovedparcel til Uddeler i Fjerritslev Christian Dreyer for 68,000 Kr. Uden Besætning. (1924 blev den vurderet til 97,000 Kr.). Arealet udgjorde 130 ½ Hkt. Ld., deraf 100 ¼ Ager, 17 ½ Eng, 7¾ Skov. 2¼ Mose, 2¼ Have og Gaardsplads. Hrtk. udgjorde 12 Td. 0 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Hr. Dreyer byggede straks en ny Hovedbygning, men benyttede de gamle Avlsbygninger. Laden er meget gammel og skal være hugget i Norge. Resten af Aagaard ejes af Hr. Gravesen; det samlede Areal er 48 ½ Hkt., deraf 17 5/8 Eng, 12 ¾ Skov 1 5/8 Have og Gaardsplads. Brandassurancen er 47,950 Kr. Den gamle Hovedbygning hører hertil; den skal være opført i det 15. Aarhundrede efter Branden og ligger lidt øst for det gamle Voldsted, der 1906 blev fredet og opmaalt af Nationalmuseet. 1870 blev Hovedbygningen underbygget med Grundmur; den bestaar af tre Fløje med Tegltag. Hermed slutter vi den gamle Gaards Historie.

